

Kati Komulainen

KÄSIN KERROTU

TUTKIMUS KÄSITYÖLÄISTEN OMAELÄMÄKERROISTA

Pro gradu -tutkielma
Kevätlukukausi 1999
Kasvatustieteen laitos
Jyväskylän yliopisto

TIIVISTELMÄ

Komulainen, Kati. KÄSIN KERROTTU. Tutkimus käsityöläisten omaelämäkerroista. Kasvatustieteen pro gradu -työ. Jyväskylän yliopiston kasvatustieteen laitos, 1999. 71 sivua. Julkaisematon.

Tämän tutkielman tarkoituksena oli selvittää käsityöllistä toimintaa nyky-yhteiskunnassa. Tavoitteena oli kuvata yhtäältä monien mahdollisuuksien ja toisaalta jatkuvien muutosten ja epävarmuuden postmodernia aikaa ja sen käsin tehtävälle työlle asettamia haasteita. Käsityöllisen toiminnan kuvausta rakennettiin tässä tutkielmassa käsityön käsitteelle annetuilla määritelmillä ja käsityöllistä toimintaa kuvaavilla teoreettisilla malleilla. Kuvaa käsityöllisestä toiminnasta tarkennettiin käsityöläisten subjektiivisten kokemusten välityksellä.

Tutkimusaineisto muodostui käsityöläisille suunnattuun omaelämäkertakirjoituskilpailuun, *Käsityöläisyyden monet kasvot*, saaduista vastauksista. Näistä käsityöläistarinoista tarkasteltiin tässä tutkielmassa 22 tarinaa, joiden kertojat olivat tarinan kirjoittamishetkellä käsityöalan ammatinharjoittajia, opiskelijoita tai käsityöammattista eläkkeelle jääneitä. Käsityöläisten omakohtaisia elämyksiä ja tunteuksia pyrittiin tutkielmassa välittämään lukijalle itse tarinoissa käytettyjen kielellisten ilmausten ja erottelujen avulla.

Käsityöläistarinoiden kerronnassa käsityö ilmaistiin elämäntapana, johon liittyi jo lapsuudessa virinnyt into käsitöiden tekemiseen. Edellisiltä sukupolvilta välittyneillä kädentaidoilla ja niiden arvostuksella oli tärkeä sija käsityöammatin valinnassa. Käsityölliseen elämäntapaan sitoutumista väritti kertojien vahva luottamus omiin kykyihinsä ja halu käsitöiden välityksellä toteuttaa itseään ja tuottaa yksilöllisiä ja laadukkaita käsityötuotteita. Toisaalta käsityönä tehtävän työn esitettiin vaativan jatkuvaa itsensä kehittämistä ja arkista aherrusta. Tarinoiden kautta välittyi myös kertojien halu toimia perinteen siirtäjinä tuleville sukupolville. Käden taidoilla uskottiin olevan käyttöä myös tulevaisuudessa. Yhteiskunnan arvioitiin muuttuvan yhä enemmän käsityönä tehtyjä tuotteita arvostavaksi.

Tutkielman edetessä vahvistui käsitys siitä, etteivät yhteiskunnalliset muutokset uhkaa käsityön asemaa yhtenä merkittävänä yksilön henkisen tyydytyksen lähteenä. Käsityötä tehdään sellaisten sisäisten tuntemusten varassa, joita eivät ylläpidä taloudellisen vaurauden tai menestyksen tavoittelu.

Avainsanat: Käsityö, postmoderni yhteiskunta, omaelämäkertatutkimus.

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	4
2 SEESTYMÄTÖN JA YLLÄTYKSELLINEN POSTMODERNI AIKA ...	6
2.1 Modernista yhteiskunnasta postmoderniin aikaan.....	6
2.1.1 Postmoderni yhteiskunta - yksilöiden yhteiskunta.....	8
2.2 Työ postmodernissa ajassa.....	11
3 KÄSITYÖ IHMISTEN ELÄMÄSSÄ	14
3.1 Käsityön käsite.....	14
3.2 Käsillä tekemisen olemuksesta.....	19
3.3 Käsityö ihmisten elämässä ennen ja nyt.....	22
3.3.1 Käsityö maatalousvaltaisessa ja teollistuneessa yhteiskunnassa...	22
3.3.2 Käsityö tietoyhteiskunnassa.....	24
4 POSTMODERNIN HAASTE KÄSITYÖLLE	26
4.1 Vieläkö käsityötä tarvitaan?.....	26
4.1.1 Käsityön merkitys postmodernissa ajassa.....	27
4.1.1.1 Käsityö elinkeinona ja harrastuksena.....	29
4.1.1.2 Käsityötuotteen merkitys.....	30
4.2 Käsityön puolustuspuheet - turhaa retoriikkaa ?.....	31
5 TUTKIMUKSEN ONGELMAT - KÄSITYÖLÄISTARINOILTA KYSYTTYÄ	33
6 KÄSITYÖLÄISTARINAT OMAELÄMÄKERTATUTKIMUKSEN KOHTEENA	34
6.1 Henkilökohtaiset dokumentit muistoina menneisyydestä.....	34
6.2 Elämäkertatutkimus.....	35
6.2.1 Elämäkerta - tarina elämästä.....	36
6.2.2 Elämäntarinan kirjoittaminen ja lukeminen.....	39
6.2.3 Elämäntarinasta käsityöläistarina.....	40
6.3 Tutkimusaineistona käsityöläistarinat.....	41
6.3.1 Käsityöläisyys tarinoissa.....	43
6.3.2 Käsityöläistarina naisen kertomana.....	45
6.3.3 Tarinankertojien sukupolvet.....	46
6.3.4 Käsityöläistarinoiden kerrontatyylit.....	50
6.3.5 Käsityöläistarinoista uudelleen kudottua.....	53
6.3.5.1 Käsityöt elannon saamisen ehtona.....	53
6.3.5.2 Käsityöammatti tietoisien valinnan tuloksena.....	54
6.3.5.3 Käsityöt tunteiden tulkkina.....	56
7 TARINAN LOPPU - YHTEENVETO TUTKIMUKSESTA	59
7.1 Arkista ja juhlavaa käsityöläiselämää.....	60
7.2 Tutkimuksen luotettavuudesta - mikä sai käsityöläiset kirjoittamaan?...	63
LÄHTEET	65
LIITTEET	70

1 JOHDANTO

Yhteiskunnallisten muutosten kiivas tempo, arvojen ja ilmiöiden monenlaisuus ja rinnakkaisuus ovat asioita, jotka puhuttavat yhä enemmän uuden vuosituhannen lähestyessä. Tulevaisuuteen suunnataan kehittämällä uutta, esimerkiksi entistä enemmän ihmisen elämää helpottavia teknisiä innovaatioita, mutta myös palaamalla ajassa taaksepäin, muistelemalla menneisyyttä. Omien juurien ja lähtökohtien pohdiminen rakentaa tulevaisuutta yhtäläillä kuin nykyisyyttä muuttavat kehitysnäkömät.

Käsillä tekeminen ja osaaminen erottaa ihmiset muista kädellisistä. Käsi-työllistä toimintaa voidaan pitää merkittävänä osana ihmiskunnan historiaa. Se, että meillä elää yhä, ainoana maana maailmassa, kasvatusopillisen käsityöopetuksen, käsityökasvatuksen, perinne (Tuomikoski 1991), antaa viitteitä käsityön merkittävyydestä nimenomaan osana suomalaista kulttuuria. Käsityön- ja käsityökasvatuksen tutkimuksen alueella olemmekin kansainvälisesti edelläkävijöitä, vaikka tutkimus tällä aluella onkin vielä varsin vähäistä (Kojonkoski-Rännäli 1995, 13).

Lukuisten avoimien käsityöhön liittyvien kysymysten joukosta tämän tutkielman alulle panevana ajatuksena on ollut kysymys siitä, mitä annettavaa käsityöllä on nykyihmiselle. Mielenkiinto perinteisen käsin tehtävän työn asemaan nyky-yhteiskunnassa, niin yksilöä kuin työelämääkin koskevien muutosten keskellä, on tämän tutkielman lähtökohtana. Tässä tutkielmassa käsin tehtävää työtä lähestytään käsityötä tekevien ihmisten käsityölle antamien subjektiivisten merkitysten kautta. Tarkastelun kohteena ovat käsityöläisten tuottamat omaelämäkerralliset kirjoitukset.

Mielenkiinto yksilöiden omiin subjektiivisiin kokemuksiin ja omaelämäkerralliseen narratiiviin luotaa postmoderniin aikaan yhdistettyä yksilön oman elämän

rakentamista koskevaa keskustelua. Aikana, jolloin yksilön on kyettävä entistä enemmän omaa elämäänsä koskevien valintojen ja ratkaisujen tekemiseen, korostuu oman elämän kulun ja oman itsen ja maailman välisen suhteen tietoinen pohdinta.

Nyt käsillä oleva tutkielma alkaa maailmanlaajuisesti tähyävällä sosiologisella kerronnalla ja tihentyy käsityöläisten kirjoittamiin omaelämäkerrallisiin tarinoin, niiden yksittäisiin lauseisiin ja sanoihin. Postmodernia aikaa koskeva pohdinta kuvaa lyhyesti yksilön mahdollisuuksia ja toisaalta yksilölle asetettuja vaatimuksia sekä työn merkitystä nyky-yhteiskunnassa. Selvennys käsityön käsitteestä esittelee lukijalle käsityönä tehtävän työn luonnetta. Postmodernin ajan ja käsityöllisen toiminnan kuvailun perusteella pohditaan sitä, mikä merkitys käsityöllä on ajassa, jossa teollisen tavaratuotannon yleistymisen myötä käsityötä ei enää ole pakko tehdä.

Tutkimuksen empiirisen osan rakennusaineiksena ovat kirjoituskilpailun puitteissa saadut käsityöläisten ammatillisesta elämästään kirjoittamat elämäntarinat. Niiden kerronnan avulla syvennetään käsityöstä käsityöllisestä elämästä. Käsityöläisten omaelämäkertakirjoitusten kautta on tavoitteena *kuvailta käsityötä tekevän ihmisten elämänkulkua ja siihen liittyviä tapahtumia*. Tarkoituksena on *selvittää niitä tekijöitä ja tapahtumia, jotka ovat vaikuttaneet käsityöammatin valintaan ja niitä käsityksiä, joita yhteiskunnallisilla muutoksilla uskotaan olevan käsityöllisen ammatin harjoittamiseen*.

Tämän tutkielman tavoitteena on osaltaan valaista käsityöllistä toimintaa postmodernissa ajassa. Tutkielman toivotaan antavan teoreettisia aineksia perinteisesti tekemisen tai konkreettisten esineiden kautta tutuksi tulleen käsin tehdyn työn ymmärtämiseen. Sen toivotaan rikastuttavan ja monipuolistavan arkitiedon luomaa kuvaa käsityöllisestä toiminnasta ja lisäävän käsityöalan elinkelpoisuutta muun ammatillisen ja harrastustavoitteisen tarjonnan ohella.

2 SEESTYMÄTÖN JA YLLÄTYKSELLINEN POSTMODERNI AIKA

Tässä luvussa hahmotellaan postmodernia ajankuvaa. Luvun ensimmäisessä osassa valotetaan postmodernia yhteiskuntaa yksilöiden yhteiskuntana siihen liittyvine mahdollisuuksineen ja vaatimuksineen. Toisessa osassa lukua tarkastellaan tarkemmin työn merkitystä postmodernissa ajassa.

2.1 Modernista yhteiskunnasta postmoderniin aikaan

Postmodernilla tarkoitetaan lupaa tehdä mitä mieleen juolahtaa, ja kehoitusta olla ottamatta liian vakavasti mitään, mitä joku tekee. Sillä tarkoitetaan vauhtia, jolla asiat muuttuvat, ja mielentilojen pikaista vaihtumista niin, ettei ajatuspintymä ehdi syntyä. Sillä tarkoitetaan huomion keskittämistä samanaikaisesti kaikkialle niin, ettei mitään tarkastella liian pitkään eikä liian tarkasti. (...) Postmodernilla tarkoitetaan riemukasta vapautta tavoitella kaikkea, sillä tarkoitetaan mieltä askarruttavaa epävarmuutta siitä, mikä olisi tavoittelemisen arvoista ja millä perusteella sitä tulisi tavoitella. (Bauman 1996, 21.)

Postmodernia aikaa edeltävää modernia aikakautta ravisteli voimakas teollistuminen ja kaupungistuminen sekä omistavan luokan määrittämä kulttuurin valtatyö. Teollinen vallankumous mahdollisti massakulttuurin massatuotannon ja valoi uskoa industrialismin mahdollisuuksiin maailman muuttamisessa kohti parempaa niin fyysisessä kuin henkisessäkin mielessä. Teollistumisessa nähtiin ratkaisu niin sosiaalisin, taloudellisiin kuin esteettisiin ongelmiin. (vrt. Jencks 1986, 31.)

Vuosituhanne vaihteen lähestyessä keskustelu muuttuvasta yhteiskunnasta kiihtyy. Jälkiteollinen yhteiskunta on ajanut tehdastyöläiset toimistoihin näyttöpäätte-

den ääreen. Uuden kulttuurin ja sosiaalisen järjestelmän aikakautena yhä useampi työskentelee tiedon parissa, sitä tuottaen, välittäen ja vastaanottaen. Postmodernin ajan tempo on nopeaa, uusien median keinojen avulla virtaava informaatiotulva sekä muutosten jatkuvuus ja samanaikaisuus ovat arkipäivää. Jatkuva liike ja muutos ovat läsnä puhutaan sitten jälkiteollisesta, jälkimodernista, postmodernista, tieto- tai informaatioyhteiskunnasta.

Postmodernissa ajassa ei sinänsä ole kyse mistään uudesta ja ennenkuulumattomasta aikakaudesta, jolle voitaisiin löytää yksiselitteinen määritelmä tai vetää selkeitä aikarajoja. Jencks (1981, 7) kiteyttää postmodernismin merkitsevän puoliksi modernia ja puoliksi vanhaa, traditionaalisuutta ja konventionaalisuutta. Jencks esittää ajatuksensa postmodernismista tarkoittaen sillä lähinnä modernin jälkeistä aikaa arkkitehtuurissa. Samaa ajatusta voidaan Jallinojan (1991, 104) mukaan soveltaa myös ihmisten elämäntapaa koskevien muutosten tulkintoihin. Hän sanoo tällaisten puoliksi modernien ja puoliksi traditionaalisten suhtautumis- ja elämäntapojen olevan nykyajalle ominaista (Jallinoja 1991, 227).

Niin ikään Baumanin postmodernia koskevissa ajatuksissa menneisyydellä on oma paikkansa. ”Postmoderni voidaan tulkita täysin kehittyneeksi moderniksi, joka ottaa toden teolla selkoa historiallisten tekojensa oletetuista seurauksista”, kirjoittaa Bauman (1996, 192). Postmoderni ei merkitse Baumanille modernin loppua, muttei myöskään vapautumista kaikista entisistä sidoksista. Kyse on pikemminkin modernin kypsymisestä tiedostamaan todellinen luontonsa. Samalla postmoderni merkitsee modernin tulemistä tietoiseksi myös omasta riittämättömydestään kuten universaalisuuden, yhdenmukaisuuden, monotonisuuden ja selkeyden tavoittelemisen mahdottomuudesta. (Bauman 1996.)

Baumanin (1992) ja Dahrendorfin (1990) ajatuksia lainaten Allardt (1993) kirjoittaa, että postmoderni yhteiskunta on monia erillisiä osia sisältävä mutkikas järjestelmä, jonka osien liikkeitä on mahdotonta ennakoida. Elämme siten seestymättömyyden, epävarmuuden ja yllätyksellisten heilahtelujen aikaa. Postmodernille yhteiskunnalle on ominaista, että suuret yhteiskuntaideologiat ovat menettäneet vaikutusvaltaansa ja on olemassa useita eettisesti yhtä arvokkaan tuntuksia vaihtoehtoja. Seestymättömyys ja epävarmuus eivät ole ohimenevä tai mikään ihannetila vaan kuuluvat omia ongelmia

sisältävään yhteiskuntamuotoon, joka tulee kestämaan ainakin muutaman vuosikymmenen ajan. (Allardt 1993, 9 - 11.)

Giddens (1991, 1) puolestaan toteaa, että jälkitraditionaalinen yhteiskunta poikkeaa kaikista aikaisemmista sosiaalisista järjestyksissä siinä, miten kaksi ääripäätä, yhtäältä maailmanlaajuiset tapahtumat ja toisaalta yksilön persoonallinen käyttäytyminen, vaikuttavat toinen toisiinsa. Globaalit ilmiöt ovat yhä suurenevassa määrin osa yksilöiden jokapäiväistä elämää muuttaen traditionaalisia tapoja ja vaikuttaen yksilöiden henkilökohtaisiin kokemuksiin. Sosiaaliset olosuhteet eivät ole erillään yksilön henkilökohtaisesta elämästä, eivätkä ne muodosta yksinomaan yksilön elämän taustamaisemaa. Sisäisiä ongelmia ratkoessaan yksilö samanaikaisesti osallistuu myös ympäröivän sosiaalisen maailman rakentamiseen.

2.1.1 Postmoderni yhteiskunta - yksilöiden yhteiskunta

(...) mutta silti se (postmoderni) on kuitenkin ennen kaikkea ja ensisijaisesti mielentila - tarkemmin sanottuna sellaisten mielten tila, joilla on tapana (vai onko kyse pakko-mielteestä?) reflektoitua, etsiä itsestään omia sisältöjään, tutkiskella omia tuntojaan ja kertoa löytämistään. Kyse on filosofien, yhteiskuntateoreetikkojen ja taiteilijoiden mielentilasta - kaikkien niiden ihmisten tunnoista, joihin luotamme, kun olemme mieteliällä tuulella tai kun vain seisahdumme hetkeksi pohtimaan, mihin oikein olemme matkalla, mihin meitä johdatetaan.” (Bauman 1996, 22)

Postmoderni aika on muuttanut suhtautumista ennen varmoina pidettyihin asioihin. Tämä koskee myös tiedon merkitystä. Giddens (1991, 3) kirjoittaa, että tieto on nykyaikana kohdattava epäillen ja kyseenalaistaen. Traditioiden mukanaan tuoma johdonmukaisuus ja varmuus on korvautunut syvällisellä epäilyllä ja kaiken tiedon esittämisellä hypoteesien muodossa. Tiede on näinollen kadottanut valtaosan aikaisemmasta auktoriteetin aurastaan. Lyotardin (1985) mukaan samalla kun tieteessä ovat suuret kertomukset menettäneet uskottavuutensa on asiantuntijoiden yksimielisyys korvautunut monilla keskenään ristiriitaisillakin päätelmillä. Postmodernia ihmistä eivät enää vakuuta meta-kertomukset vaan todellisuus pohjautuu moninaisiin ja epäyhtenäisiin ”pieniin kertomuksiin”. (Lyotard 1985, 8 - 9, 60, 95.)

Pienet ja epäyhtenäiset tarinat leimaavat myös postmodernin maailman yksilöi-

tä. Elettävää aikaa voidaankin kuvata, Hautamäen (1996) ajatuksia lainaten, yksilöiden maailmana, jossa ihmisten erilaisuus tunnustetaan. Postmodernissa maailmassa ei voida vaatia, että kaikkien on elettävä samojen kaavojen mukaan. Informaatiotulvasta on yksilön itse kyettävä poimimaan ne arvot ja asenteet, joiden varaan hän elämänsä päämäärät rakentaa. Se, että ihmiset eroavat toisistaan arvojensa, kokemustensa, kykyjensä tai tietojensa perusteella, ei kuitenkaan kumoa lukuisia ihmisiä yhdistäviä tekijöitä, kuten kansallisuutta, kieltä tai uskontoa. Kuitenkin, Hautamäen sanojen mukaan, nykyäikää luonnehtivat enemmän yksilöiden väliset erot kuin yhtäläisyydet (emt., 35 - 36).

Postmodernissa yhteiskunnassa yksilö on vapautunut perinteisistä teollisuusyhteiskunnan muokkaamista elämän jäsenysmalleista. Muutoksessa, jossa yhteiskuntaluokka, uskonto tai muut perinteisesti arvoja asettaneet tahot eivät enää entisessä määrin sanele elämää, nousevat keskeiseen asemaan yksilölliset todellisuuden tulkinnat ja valinnat. Yksilöiltä vaaditaan suurta omaa vastuuta omista tekemisistään yksilöllisissä elämäntapaissaan ja riippumattomuutta traditionaalisista viitekehyksistä.

Giddens (1991) puhuu minän refleksiivisestä projektista, jonka tuloksena tulisi olla yhtenäinen mutta samalla myös jatkuvasti muutokseen ja parannukseen soveltuva omaelämäkerta. Yksilöt eivät vain synny ja ole tietynlaisia vaan oleminen määräytyy paremminkin sen mukaan, mitä yksilö itsestään tekee. Minän reflektiivisessä projektissa ei ole kyse ainoastaan itsensä paremmin tuntemisesta vaan itseymmärrys liittyy perustavammanlaatuiseen tavoitteeseen, yhtenäisen ja tyydytystä tuottavan identiteetin löytämiseen. Minä muodostaa Giddensin mukaan yksilön menneisyydestä kuviteltuun tulevaisuuteen ulottuvan kehityskaaren, jonka refleksiivisyys on jatkuvaa ja ulottuu kaikille. Joka hetki tai ainakin säännöllisin väliajoin on yksilön tietoisesti asetettava olemisensä ja tekemisensä kyseenalaiseksi. (Giddens 1991, 75 - 76.)

Myös Beck (1992) viittaa näkymättömään, mutta todelliseen paineeseen kohti itsemääräämistä. Modernisaation mahdollisuus on hänen mukaansa nimenomaan siinä, että se on refleksiivisesti muotoutunut. Yksilöllistymisen myötä yksilöt vapautuvat sosiaalisten rakenteiden siteistä ja tekevät aktiivisesti omia päätöksiä ja konstruoivat elämäntapojensa. Yksilöillä on mahdollisuus mutta toisaalta heidän on myös pakko osallistua oman elämänsä tietoiseen suunnitteluun aina koulutuksen ja siviilisäädyn valinnasta lähtien. Kaiken kaikkiaan oman elämän suunnittelussa rajat ovat joustavat. Yksilöityvässä yhteiskunnassa ihmisellä on teoriassa vapaus olla oma itsensä.

Postmoderni aika on siis täynnä mahdollisuuksien runsautta ja valitsemisen vapautta. Toisaalta traditioiden muodostamasta turvajärjestelmästä irtautuminen herättää myös epäilyä ja turvattomuutta. Elämä on epävarmempaa ja vähemmän itsestään selvää kuin ennen. Postmodernissa yhteiskunnassa selviytyminen edellyttää myös mahdollisuuksiin liittyvien riskien käsittelemistä. Giddens toteaaakin vakiintuneista käyttäytymismalleista irtaantumisen riskin liittyvän siihen, että asiat voivat mahdollisesti mennä myös huonompaan suuntaan kuin aiemmin (Giddens 1991, 78).

Beckin (1992) näkemys riskiyhteiskunnassa elämisestä pitää sisällään mm. sen, että postmodernissa yhteiskunnassa ei enää voida tuudittautua teollistumiseen liittyvään optimismiin, hyvinvoinnin jatkuvaan kasvuun. Kehityksen tuloksena on yhä enemmän myös vaaroja ja haittoja, myrkkyyä ja saasteita, jotka saavat aikaan yhä enemmän peruuttamattomia lyhyen ja pitkän aikavälin terveyshaittoja niin kasveille, eläimille kuin ihmisillekin. Loputtomiin ei kukaan voi välttyä kohtaamasta ympäristöongelmia, saasteet eivät tottele maantieteellisiä rajoja. Riskiyhteiskunnassa riskit ovat laajentuneet paikallisista haitoista yhä vaikeammin hallittaviksi ja jokaista koskeviksi globaaleiksi ongelmiksi. Postmodernissa yhteiskunnassa ihminen ei siis voi ainoastaan iloita tiedon runsaudesta ja sen monipuolisista käyttötavoista. Sen lisäksi, että yksilö pyrkii oman hyvinvoinnin maksimoimiseen, on hänen myös ymmärrettävä, ettei se voi tapahtua luonnon ja muiden ihmisten kustannuksella. Yksilön on myös tunnettava vastuuta tekojensa seurauksista.

Myös Bauman puhuu postmodernille ihmiselle asetetusta vastuusta. Hän toteaa, että postmodernin ajan ihminen kohtaa jatkuvasti moraalisia kysymyksiä, jotka hän joutuu ratkaisemaan yhtä hyvin (tai yhtä huonosti) perusteltujen eettisten periaatteiden nojalla. Valintojen tekeminen merkitsee myös aina vastuun ottamista. ”Postmodernissa tilanteessa toimija on väistämättä paitsi tekijä ja päättävä myös moraalinen subjekti”, toteaa Bauman. (Bauman 1996, 214.)

2.2 Työ postmodernissa ajassa

Työn asema ihmisen elämää jäsentävänä ja sille sisältöä antavana tekijänä on merkittävä. Voidaan sanoa Rifkiniä (1997) lainaten, että sivilisaatio on alusta asti rakentunut suurelta osin työn käsitteen varaan. Paleoliittisen kauden keräilijällä ja metsästäjällä, neoliittisen kauden maanviljelijällä, keskiajan käsityöläisellä ja viime vuosisadan liukuhihnatyöläisellä työ on kuulunut kiinteästi päivittäiseen elämään. (Rifkin 1997, 26.) Myös Suomea on perinteisesti pidetty vahvan työkuulttuurin maana. Työ on ollut suomalaisille keskeinen elämänarvo, ja työssä on haluttu myös suoriutua (Kasvio 1997, 117).

Työelämässä on jouduttu tekemään paljon muutoksia yhtäältä tietotekniikan kehittymisen ja toisaalta myös taloudellisten kriisien myötä. Perinteisen palkkatyön ennustetaan tulevaisuudessa yhä vähenevän. Rifkin toteaa, että palvelualat ovat pitkään pystyneet korvaamaan tehdasteollisuudessa menetettyjä työpaikkoja. Luottamus siihen, että sama suuntaus jatkuisi, hiipuu kuitenkin nyt uuden tietotekniikan alkaessa ulottaa voittoretkiään palvelualoillekin. (Rifkin 1997, 150.)

Samansuuntaiseen skeptiseen työntulevaisuuteen uskoo myös Kasvio sanoessaan, ettei ole enää mahdollista, eikä edes järkevääkään pyrkiä takaisin täystyöllisyyden aikakauteen. Täystyöllisyydellä Kasvio tarkoittaa sitä, että kaikille aktiiviseen työhönsä tuleville kyettäisiin tarjoamaan kilpailukykyisin ehdoin työpaikka koko heidän aktiivisen työikänsä ajaksi. Täystyöllisyysyhteiskunta olisi Kasvion mielestä mahdollista vain, jos alistuisimme kuluttamaan alati kiihtyvällä nopeudella uusia tuotteita ja hoidattaisimme muiden tuottamina palveluina sellaisetkin asiat, jotka voisimme yhtä hyvin tehdä itse. Kaikki vain sen vuoksi, jotta ihmisille olisi tarjota riittävästi työtä. (Kasvio 1997, 262 - 263.)

Hautamäki (1996) ennustaa, että postmodernissa ajassa sekä työn käsite että työn ja vapaa-ajan väliset rajat muuttuvat. Työsuhteista tulee entistä epätyypillisempiä, osa-aikaisia, kausiluontoisia ja joustavia. Postmodernille ihmiselle työn on oltava mielekäästä tai ainakin mahdollistettava muu mielekäs tekeminen. Työ ei enää ole keskeinen elämän sisältö ja arvojen lähde. Toisaalta työtehtävistä tulee entistä vaativampia ja täysipäiväisempiä. (Hautamäki 1996, 40.)

Niin ikään Kasvio (1997) tuo esiin joustavuuden lisäämisen tarpeellisuuden 1990-luvun työmarkkinoilla, työaikajärjestelyissä, palkkauksessa jne. Sen lisäksi hän painottaa, että kyse on myös syvällisemmistä työelämän muutoksista. Muutos koskee ennen kaikkea ”palkansaajamentaliteettia”. Työ on perinteisesti koettu lähinnä erilaisten esimiesten osoittamien tehtävien suorittamiseksi määrättyjä työehtoja noudattaen organisaatiossa, joihin ihmiset työmarkkinoilla ohjautuvat. Yhteiskunta on viime kädessä vastannut työtilaisuuksien järjestämisestä niitä tarvitseville. Tämänkaltaisen ajattelu- ja toimintatavan tilalle ovat Kasvion mukaan tulossa kokonaan uudenlaiset työhön osallistumisen ja sitoutumisen muodot. Kuviossa 1 Kasvio erittelee työelämän muutossuuntia jälkitekolliseen joustavaan työyhteiskuntaan siirryttäessä. (Kasvio 1997, 20 - 21, 134.)

<i>Ennen</i>	<i>Tulevaisuudessa</i>
Ammatillinen peruskoulutus	Jatkuva koulutus
Kiinnittyminen yhdelle alalle eliniäksi	Useita ammatteja työuran aikana
Pysyvä työsuhde tavoitteena	Jatkuva liikkuvuus resurssina
Normaalityösuhde	Epättyypilliset työsuhteet
Työtehtävät kiteytyneet	Työtehtävät diffuuseja
Tehtäväspesifi osaaminen	Organisaatiospesifi osaaminen
Palkka aseman tai suorituksen mukaan	Palkka tuloksen tai osaamisen mukaan
Välineellinen työorientaatio	Korkea-asteinen sitoutuminen työhön
Inhimillistäminen työtä rikastamalla	Responsiivisuuden lisääminen
Eteneminen vertikaalista	Eteneminen horisontaalista
Työuran katkokset perifeerisen työvoiman piirre	Työuran katkoksellisuus ”normaalina”
Kiinteä eläkeikä	Joustava vetäytyminen
Miesten ensisijaisuus	Molemmat sukupuolet
Täystyöllisyys	Korkea työttömyys
Palkkatyöperustainen sosiaaliturva	Kansalaispalkka+vapaaehtoiset vakuutusjärjestelyt
Perhe ja sosiaalivaltio tärkeimpinä tukirakenteina	Kansalaisyhteiskunta ja sosiaaliset verkostot tukirakenteina

Kuvio 1. Työelämän instituutioiden muutossuunnat 1990-luvulla jälkitekolliseen joustavaan yhteiskuntaan siirryttäessä (Kasvio 1997, 21).

Hautamäen tavoin myös Kasvio toteaa, että työelämän muutokset saattavat oleellisesti vaikuttaa siihen, millä tavoin ihmiset tulevaisuudessa näkevät työn ja

sen tekemisen kulttuuriset merkitykset sekä miten he itse suuntaavat käyttäytymistään työelämässä. Kasvio viittaa Inglehartin (1977) esittämään elämänarvojen muutokseen läntisissä teollisuusmaissa. Sen mukaan vanhemmat sukupolvet, 1930-luvun talouspulan, toisen maailmansodan ja sen jälkeisten vuosien jälleenkennusvaiheiden aikana eläneet sukupolvet painottivat sellaisia ”materialistisia” arvoja kuin taloudellista kasvua, turvallisuutta ja korkeaa työllisyyttä. Nuorempien, hyvinvointivaltion aikakaudella kasvaneiden sukupolvien keskuudessa puolestaan painottuisivat sellaiset ”jälkimaterialistiset” arvot kuin elinympäristön laatu, sosiaaliset suhteet sekä mahdollisuus toteuttaa omaa persoonallisuuttaan. (Kasvio 1997, 111 - 116.)

Ihmisten elämänarvoja on Inglehartin jälkeenkin tutkittu laajasti. Keskeisimpänä yhteisenä tekijänä tapahtuneelle arvomuutokselle myös Kasvio (1997) esittää, postmodernia ajankuvaa ilmentäen, ihmisten elämänarvojen lisääntyvän yksilöllistymisen. Työelämässä tämä tarkoittaa sitä, että ihmisillä on halu itse valita ne elämisen ja työkäyttämisen mallit, jotka kullekin parhaiten sopivat. (Kasvio 1997, 116 - 117). Tässä valossa ”normaalityösuhteesta” poikkeavat työsuhteiden muodot, kuten osa-aikatyö, määräaikaiset työsuhteet, itsensä työllistäminen, freelancerina toimiminen jne. sopivat postmodernin ihmisen työkäyttämiseen mikäli hän itse saa olla päättämässä oman työnsä luonteesta.

3 KÄSITYÖ IHMISTEN ELÄMÄSSÄ

Tässä luvussa selvennetään käsityön käsitteelle annettuja määritelmiä. Sen jälkeen kuvataan käsityön tekemisen olemusta erään käsityöläisen omasta työskentelystään kertovan esimerkin avulla. Kuvaa käsityön olemuksesta tarkennetaan kahdella tuotesuunnitteluprosessia erittelevällä teoreettisella mallilla.

Lisäksi luodaan katsaus käsityön historiaan eli siihen, miten käsityön tekeminen on yhteiskunnan kehityksen myötä muuttunut. Kuvauksen kohteena on pääosin suomalainen yhteiskunta omavaraistalouden ajasta teollistumisen aikaan. Lopuksi pohditaan käsityön asemaa tämän päivän tietoyhteiskunnassa.

3.1 Käsityön käsite

Sana käsityö herättää erilaisia ajatuksia, joita värittävät yleensä joko positiiviset tai negatiiviset tunteet. Yleensä ihmiset liittävät käsityöhön myönteisiä merkityksiä. Seuraava metafora on peräisin artikkelista, johon on koottu opettajaksi opiskelevien käsityksiä käsityöstä:

Käsityö on lentoa, joskus hyttysen, perhosen, joskus kotkankin, se lähtee aina sielusta, mutta lennon pituus on arvaamaton (Jauho 1998, 59).

Käsityön tekeminen voi tuottaa tyydytystä antamalla mahdollisuuden luovuuteen ja itsensä ilmaisemiseen. Käsityön tekeminen voi olla myös tavallista viihtymistä ilman

tietoisia määrällisiä tavoitteita. (Anttila 1993, 10.) Käsityöllä voi olla siis itseisarvo tai hyötyarvo tai nämä molemmat (Anttila 1983, 37).

Kaikilla ei käsityö kuitenkaan välttämättä ole ensimmäisillä sijoilla elämään kuuluvien asioiden tärkeysjärjestystä mietittäessä. Käsityö voi olla kuin:

(...) kylmentynyt kaurapuuro, jota on pitänyt pureskella saadakseen sen kurkusta alas, vieläpä ilman sokeria ja hilloa (Jauho 1998, 59).

Käsityö voi herättää katkeriakin muistoja koulun käsityötunneilta ja epäonnistumisen kokemuksista. Negatiivisväritteiset kokemukset saattavat johtaa siihen, että käsityö mielletään vain harvojen taidoksi, johon ei itsellä koeta olevan mahdollisuuksia tai ylipäänsä mielenkiintoa. Käsityö saatetaan myös yhdistää sellaisten marginaalisten ryhmien puuhasteluksi, jotka kuuluvat menneisyyteen tai ainakin ovat ajastaan jäljessä.

Niin kuin käsityön herättämät tunteet, liikkuvat myös käsityö-sanalle annettavat määritykset laajalla alueella. Käsi- ja taideteollisuuden käsitteet ovatkin olleet koko 1900-luvun ajan epämääräisiä ja päällekkäisiä. Sanoille käsityö, muotoilu, taidekäsityö, taideteollisuus, kotiteollisuus, käsiteollisuus, pienteollisuus, kansantaide, käyttötaide, koristetaide, hyötytaide tai teollinen taide on ollut vaikea löytää täsmällisiä ja toisensa poissulkevia määritelmiä (Heinänen 1992, 77). Tässä yhteydessä pyritään antamaan yhdenlainen kuva käsityöhön liitettävistä määrittelystä. Muodostuva kuva on enemmänkin suuntaa-antava kuin täysin tyhjentävä.

Selväräjaisen määritelmän sana käsityö saa silloin, kun sillä tarkoitetaan peruskoulun oppiainetta, tekstiilityötä tai teknistä työtä. Koulun käsityöopetuksen juuret juontuvat Uno Cygnaeuksen uskosta käsityön mahdollisuuksiin kasvatettavan persoonallisuuden monipuolisena kehittäjänä (Cygnaeus 1863). Tämän päivän käsityön opetuksen tavoitteeksi on niin ikään asetettu oppilaan persoonallisuuden kehittäminen, johon pyritään käden taitoa, tietoista havainnointia, suunnittelukykyä ja ongelmanratkaisutaitoa edellyttävillä tehtävillä. (Suojanen 1993, 28.)

Koulussa olevasta oppiaineesta sana käsityö voi laajentua tarkoittamaan yleisesti työskentelyä käsin tai käsityövälinein suoritettua työtä. Raja käsityövälineen ja koneen avulla tehtävän työn välillä on häilyvä. Luetaanhan perinteisesti

käsityöhön kuuluviksi useatkin sellaiset tuotteet, joiden valmistamisessa on ainakin jossakin työvaiheessa käytetty konetta apuna. Kojonkoski-Rännäli (1995) lainaa Mumfordia (1984, 18) esittäessään, että käsityöväline (verktyget) muuttuu koneeksi silloin ja siinä määrin, kun itse työprosessista tulee tekijän motorisista taidoista riippumaton. Kysymys on siis automaation asteesta. Kun taitavan työvälineen käyttäjän alunperin tahdonalaiset liikkeet muuttuvat automatisoituessaan vähitellen refleksinomaisiksi, tulee työn jäljestä yhä tasaisempaa. Täysin automatisoitu konetyö on tarkkaa ja mekaanista. (Kojonkoski-Rännäli 1995, 55). Koneen tekemästä tuotteesta puuttuu siis käsityölle ominainen tekijänsä persoonallinen ”käden jälki”.

Käsityöllä voidaan tarkoittaa myös käsin tehdyn työn tuotetta. Se voi siis olla prosessin lisäksi produkti. Anttilan (1993, 32) käsityön määritelmää mukaillen voidaan käsityöllistä prosessia ja produktia kuvata seuraavalla tavalla: Käsityöllinen suunnittelu- ja valmistusprosessi on sellaisen tuotteen aikaansaamista, jossa virityvät tekijän erilaiset tiedot, taidot, kokemus sekä emotionaaliset että sosiaaliset tekijät. Käsityön tekijä käyttää aiemmin hankkimaansa taitotietoa syntyvien ideoiden toteuttamiseen joko konvergentilla (tunnettuja ratkaisuja soveltaen) tai divergentilla (uusia ratkaisuja etsivällä) tavalla. Käsityön valmistus etenee yleensä vain tuote kerrallaan tai pienissä sarjoissa. Olennaista on, että tekijä itse voi arvioida prosessia sen kaikissa vaiheissa ja suunnata sen kulkua haluamallaan tavalla. Käsityö on niin prosessin kuin produktinkin osalta sidoksissa vallitsevan kulttuurin arvoihin, sen traditioon ja muotokieleen. Näiden nojalla tekijä itse ja hänen ympäristönsä arvioivat, tyydyttäväkö käsityö taloudellisesti, eettisesti, sosiaalisesti, teknisesti, tarkoitukseltaan, muodoltaan ja ulkonäöltään vallitsevan perinteen tai muodin vaatimuksia. Tämän lisäksi tekijä itse arvioi, missä määrin työ tuottaa hänelle henkistä ja sensomotorista mielihyvää.

Tiivistetysti sanoen käsityö on kokonaisvaltaista inhimillistä toimintaa, joka on sellaista tuottavaa tekemistä, jossa tarvitaan luovuutta, tietoja, ajattelemisen taitoja, päätöksentekotaitoa, riskinottoa ja vastuullista harkintaa sekä esteettisiä valmiuksia. Kaikkien näiden lisäksi olennaisia ovat vielä aivojen, lihasten ja aistien yhteistyö, eli pitkälle harjaantunut käden motoriikka ja silmän ja käden koordinaatiokyky. (Kojonkoski-Rännäli 1995, 79.)

Käsityön määritelmää voidaan myös lähestyä Heikkilän (1987) tavoin jakamalla käsityö tavalliseen, luovaan, taide- ja kokeilevaan käsityöhön. Tavallisessa käsityössä tekeminen on vahvasti intentionaalista. Tavoite on alusta asti selvä ja tahatonta toimintaa ei siinä yleensä esiinny. Valmistuva tuote on tarkoin kuvattu, täsmällisesti rajattu ja sen toteuttamiseksi tarvittavat keinot ja tekniikat tunnetaan yksityiskohtaisesti. Jos kysymyksessä on ongelman ratkaisu, silloin ongelmat koetaan suljettuina siinä mielessä, että ratkaisut tunnetaan ennen teon suorittamista. Tavallinen käsityö ei tuo varsinaisesti uutta tietoa ja se muuttaa maailmaa lähinnä määrällisesti. (Heikkilä 1987, 12, 68.)

Omaperäiseen tuottamiseen pyrittäessä tahattomien toimintaprosessien merkitys korostuu. Ei-intentionaalilla toiminnalla on huomattava merkitys luovassa käsityössä, taidekäsityössä sekä kokeilevassa käsityössä. Niille on tyypillistä luovuuden käyttäminen joko erillisessä ideoinnissa tai myös koko tuottamisprosessissa. Luovassa käsityössä kohdataan avoin ongelma, johon on useita erilaisia ratkaisuja. Sen sijaan taidekäsityössä ja erityisesti kokeilevassa käsityössä ongelma muotoutuu yleensä prosessin aikana tai ääritapauksena ratkaistavaa ongelmaa suorastaan etsitään. Ihannetapauksissa tekijä itse ”tekee” ongelmansa ja myös itse ratkaisee ongelmat. Se edellyttää toimintaa tekijän koko persoonallisuudella. (Heikkilä 1987, 13, 15, 31, 68 - 69.)

Käsityö-sanaan liitettynä sana taide tarkoitti alunperin ns. vapaan taiteen yhdistämistä käyttöesineeksi luokiteltavaan tuotteeseen (Anttila 1993, 29). Käsityön ja taiteen välisestä suhteesta ollaan aina oltu montaa eri mieltä. Becker (1982, 272) kirjoittaa, että taideyhteisön jäsenet haluavat usein tehdä selkeän eron taiteen ja käsityön välille. Vaikka hyväksyttäisiinkin se tosiasia, että taiteen tekeminen vaatii sellaisia teknisiä taitoja, joita voidaan kutsua käsityötaidoiksi, korostetaan kuitenkin sitä, että taiteilijat luovuutensa ja lahjojensa avulla tuovat tuotteeseen jotain käsityön ”ylittävää”. Toisaalta saman materiaalin ja saman tekniikan käyttö voi myös tuottaa tekijästään riippuen käsityöksi luettavan tuotteen. Eri taidemuotojen historialle ovatkin ominaista muutokset, joiden aikana se, mitä on yleisesti pidetty käsityönä määritelläänkin taiteeksi ja päinvastoin, taide alkaa osoittaa käsityölle luonteenomaisia piirteitä.

Häti-Korkeila ja Kähönen liittävät sekä käsityön että taidekäsityön yksittäistuotannon piiriin kuuluviksi prosesseiksi tai tuotteiksi. Käsityölle on ominaista se, että työ tehdään käsin tai käsityövälinein ja tuotteiden mallit ovat perinteisiä. Käsityöntekijä tekee työn yleensä itse ja hän tuntee tuotteen valmistuksen eri vaiheet. Taidekäsityön erottaa käsityöstä yksilöllisyys ja ainutkertaisuus. Myös taidekäsityöläinen tekee työnsä itse, mutta työssä korostuu suunnittelun osuus ja suhde perinteeseen on lähinnä uudistava. Taidekäsityöläinen seuraa uusia virtauksia ja hakee vaikutteita muista kulttuureista. (Häti-Korkeila & Kähönen 1985, 34 - 40.)

Suojasen mielestä nykyaikana rajaveto käsityön ja taidekäsityön välillä on vaikeaa, koska perinteisessäkin käsityössä on alettu korostaa oman suunnittelun merkitystä valmiiden mallien sijaan. Suojasen mukaan taidekäsityössä, kuten taiteessakin, korostuu tuotteen itseisarvo. Käsityöhön liitetään puolestaan perinteisesti jonkinlainen käyttöfunktio. Taidekäsityötä ja käsityötä yhdistää keskittyminen pääosin yksittäistuotteen tekemiseen. Käsitteet kotiteollisuus, käsiteollisuus ja taideollisuus on luettava lähinnä sarjatyöhön kuuluvaksi. Käsitteiden jyrkkä erottaminen on Suojasen mielestä toisaalta tarpeetontakin, koska ammattimaiseen käsityölliseen tuotantoon koulututtava käy varsinkin oppimisvaiheessa läpi samat suunnittelun ja valmistuksen prosessit kuin perinteisenkin käsityön opiskelija. (Suojanen 1993, 14.)

Suojanen (emt., 50) jatkaa kirjoittamalla käsityöllisen suunnittelun ja teollisen suunnittelun eroista. Hänen mukaansa teollinen suunnittelija toimii usein tekniikan ja markkinoinnin asiantuntijoista koostuvan suunnitteluryhmän jäsenenä, eikä hänen tarvitse välttämättä hallita täydellisesti koko prosessia. Koska hänen on pidettävä tuotteen kohderyhmän tarpeet ja makutottumukset koko ajan mielessään, ei hän voi suunnitella tuotteita omista tarpeistaan ja mieltymyksistään käsin. Kaj Franck (1989) esittää saman asian sanoen, että esimerkiksi kuluttajavalistus, mainonta, jakeluporras, tukkuporras ja myynti muodostavat tuotteen käyttäjän ja suunnittelijan välille lukuisia ”sulkuja” ja ”tulleja”, joissa joka portaassa karsitaan pois epäajankohtainen, epätaloudellinen, huonosti myyvä ja epäesteettinen. Tuloksena syntyy yleispätevä pelkistetty tuote, jota ei ehkä kukaan todella tarvitse ja josta ehkä kukaan ei pidä. (Franck 1989, 62.)

Käsityöllisessä tuotesuunnittelussa on käsityön tekijän omalla arvomaailmalla, osaamisen tasolla ja kokemuksilla suurempi merkitys kuin teollisessa suunnittelussa. Käsityön tekijä voi suunnitella ja valmistaa tuotteen, joka vastaa hänen omia näkemyksiään ja tarpeitaan miettimättä sitä, mikä myisi hyvin. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että käsityöläinen voisi toimia ottamatta huomioon toimintansa laajempia yhteiskunnallisia ja ympäristöön liittyviä vaikutuksia. (Suojanen 1993, 50.)

3.2 Käsillä tekemisen olemuksesta

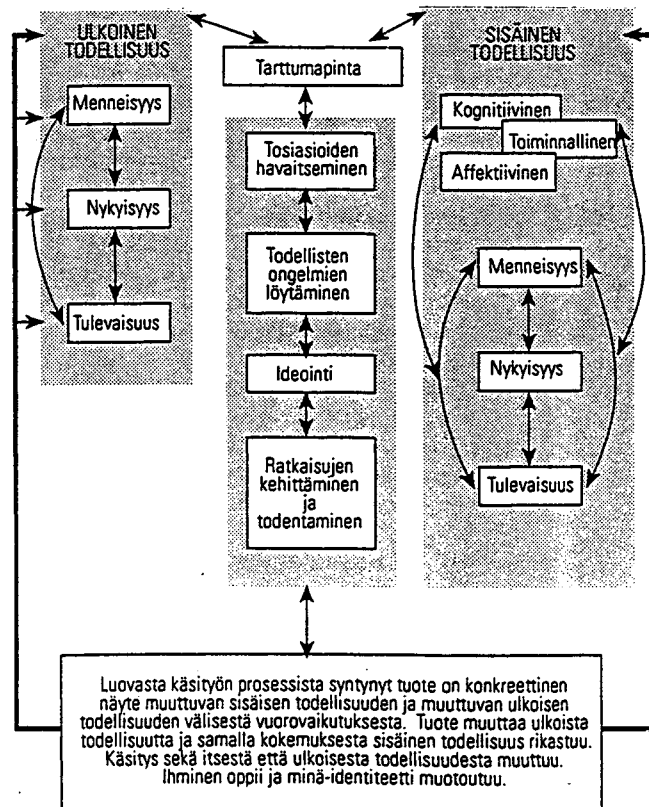
Koska käsityön tekeminen on aina ollut luonteeltaan enemmän tekemistä kuin puhumista, on se usein jäänyt vaille verbaalista asua. Se on hiljaista puurtamista, jossa korostuu ja saa enemmän huomioita osakseen työn tulos kuin itse tekeminen. Harvemmin käsityön tekijät ovat syventyneet pohtimaan tekojensa olemusta. Seuraava käsityöläisen kuvaus omasta työstään antaa viitteitä käsityön tekemisen subjektiivisesta kokemuksesta:

Minulle käsityöläisyys merkitsee usean eri taidon, ajattelun ja tekemisen alueen yhteistoimintaa. Se käsityöläisyys, joka ansaitsee arvostuksen, muodostuu ajan kuluessa jatkuvasti kehittyvästä, korkeasta ja korvaamattomasta teknisestä ammattitaidosta, itseni ja persoonallisuuteni toteuttamisesta ja kehittymisestä työssä ja mahdollisuudesta työstää ajatusteni kaaosta esteettisistä mielihyvää tuottaviksi toiminnallisiksi ympäristön osiksi - tavaraksi. (Vaatealan artenomi AMK Heidi Laitinen, 1996, 5.)

Sekä edellä olevan esimerkin että erilaisten käsityön määritelmien perusteella (luku 3.1) voidaan käsityön tekemistä pitää tekijänsä kannalta varsin moninaisena, erilaisia tietoja ja taitoja vaativana toimintana. Siinä yhdistyvät ajan ja kokemuksen myötä kehittyvä tekemisen taito ja kyky tuottaa ja terävöittää ideoita esteettisiksi ja tarkoituksenmukaisiksi kokonaisuuksiksi.

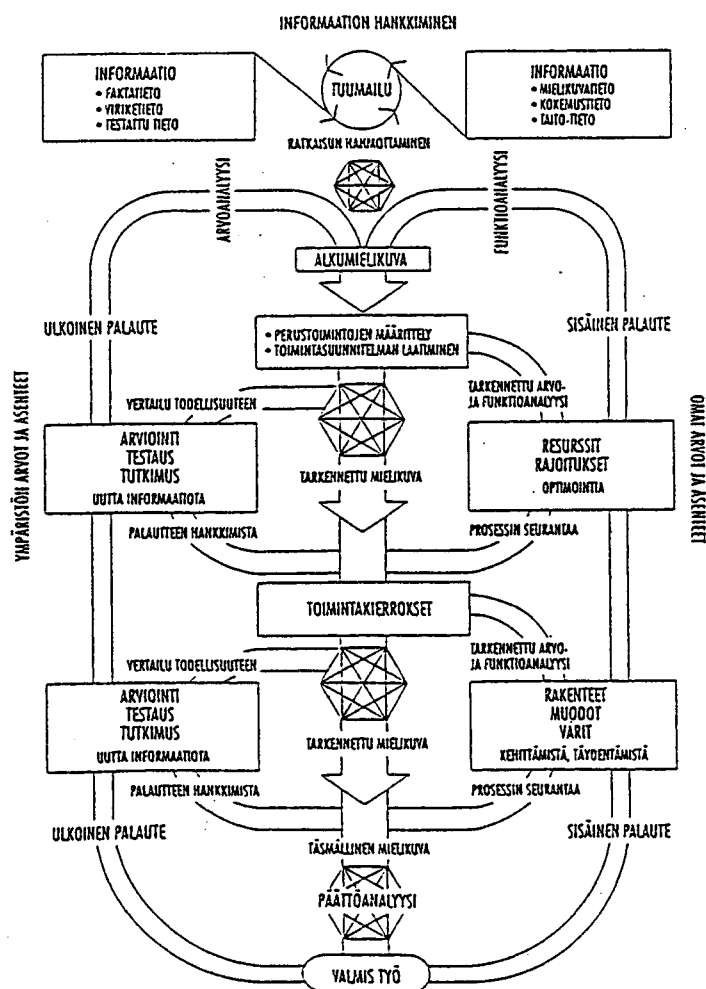
Käsityön tekemisen olemusta eli sitä, mitä käsityön tekeminen pitää sisällään, voidaan lähteä selventämään myös erilaisia tuotesuunnitteluprosesseja kuvaavien teoreettisten mallien avulla. Erilaisia tuotesuunnitteluprosesseja kuvaavia malleja on esitetty useitakin, joista seuraavassa tarkastellaan kahta.

Heikkilän esittämässä luovan käsityön prosessissa (kuvio 2) lähtökohtana käsityön tekemisessä on tarttumapinta, joka edellyttää kokonaisvaltaista ja persoonallista elämistä todellisuudessa. Käsityön tekijällä on oltava avoin mieli ja uskallusta ottaa riskejä ja toteuttaa ideoitaan. Tarttumapinnan rakennusaineita ovat mm. tiedot, taidot, tekniikan hallinta, ongelmaherkkyys, oivallus ja kokeilut. Tarttumapinnan löytämisen yhteydessä käsityön tekijä havaitsee myös tosiasioita, joiden varassa hänellä on mahdollisuus syvään ja persoonalliseen ajatteluun ja todellisten ongelmien löytämiseen. Kun konkreettiseen toteuttamiseen ryhdytään, valikoituu ideoiden joukosta se, jossa on tarkoituksenmukaisesti yhdistetty persoonallista ainesta ulkoisen todellisuuden tarjoamiin tilannetekijöihin. Valmistettavasta tuotteesta riippuen painottuvat sisäisen todellisuuden ja ulkoisen todellisuuden tekijät eri tavoin. (Heikkilä 1987, 72 - 87.)

Kuvio 2. Luovan käsityön prosessi (Heikkilä 1987, 75; kuviota on visuaalisesti selkeyttänyt Suojanen 1993, 49).

Anttila (1993) on puolestaan esittänyt seuraavanlaisen mallin, josta selviävät keskeiset tuotteen suunnittelu- ja valmistusprosessiin vaikuttavat tekijät (kuvio 3). Käsityön tekeminen alkaa tuumailuvaiheella, johon kuuluu tekijän eri lähteistä hankkima informaatio (faktat, testattu tieto, taito-tieto, virikkeet, mielikuvat, kokemukset). Tekeminen etenee tehtävää tuotetta koskevan arvo- ja funktioanalyysin kautta alkumielikuvaan. Tämän pohjalta tapahtuu perustoimintojen ja toimintasuunnitelman määrittely. Sitä seuraavat useat spiraalimaiset toimintakierrokset, joiden aikana alkumielikuvaa testataan, arvioidaan ja tarkennetaan. Toimintakierrokset pitävät sisällään uuden tiedon hankintaa, resurssien ja rajoitusten optimointia, arvo- ja funktioanalyysin tarkennusta sekä tuotteen värien, muodon ja rakenteiden kehittämistä ja täydentämistä. Tarkennetun mielikuvan myötä tuote etenee kohti päättöanalyysia. (Anttila 1993, 107 - 214.)

Kuvio 3. Käsityötuotteen suunnittelu- ja valmistusprosessin teorettinen malli (Anttila 1993, 111).

Sekä Heikkilän että Anttilan käsityön prosessia kuvaavasta mallista käy ilmi, että suunnitteluprosessiin liittyy ulkoisen todellisuuden ja tekijän sisäisen maailman yhteensovittaminen. Käsityön tekemisessä on otettava huomioon sekä ympäristön että tekijän omat arvot ja asenteet. Anttilan esittämässä mallissa edetään ideoiden tuottamisvaihetta pidemmälle. Siinä korostetaan myös tuotteen valmistamisen suunnitteluun ja itse valmistamiseen liittyviä erilaisia vaiheita.

Heikkilä puolestaan kiinnittää huomion myös siihen, mikä merkitys valmiilla tuotteella on tekijälleen. Hänen mukaansa uusi tuote muuttaa aina ulkoista todellisuutta ja myös tekijän sisäinen todellisuus rikastuu, ”kun uskaltaa ottaa järjen ja tunteen käteensä ja konkretisoida luovan tuottamisprosessin keinoin osan persoonastaan aistein havaittavaksi todellisuudeksi”. Tällöin tekijä ”sijoittaa jotain merkittävää itsestään muuttuvaan todellisuuteen ja samalla oppii lähemmin tuntemaan itseään”. (Heikkilä 1987, 86 - 87.)

Kojonkoski-Rännäli puhuu niin ikään käsityötuotteesta tekijänsä persoonallisuuden ulkoisena toteutumana. Tekemisenprosessin eri vaiheisiin liittyvät tekijän kyvyt konkretisoituvat esineen erilaisina ominaisuuksina. Sellaisia ovat esimerkiksi esteettisyys, käytännöllisyys ja tekniseen suoritukseen liittyvä käden jälki tuotoksessa. Tuotos on siis tekijän minäkuvan ja itsetunnon tärkeää rakennusainesta ja siten useimmiten tekijälleen tärkeä. (Kojonkoski-Rännäli 1995, 61.)

3.3 Käsityö ihmisten elämässä ennen ja nyt

3.3.1 Käsityö maatalousvaltaisessa ja teollistuneessa yhteiskunnassa

Käsityö ja käsityötaito ovat olleet osa ihmiskunnan historiaa aina kehityksen varhaisista ajoista lähtien. Tietoisuus esineen muodosta ja käyttötarkoituksesta sekä niiden välisestä yhteydestä kehittyi jo varhaisten ihmisten oppiessa valmistamaan

iskureiksi ja käsikirveiksi kutsuttuja yleistyökaluja. (Honour & Fleming 1994, 20) Antiikin Kreikan filosofien keskuudessa korostuivat symboliset taidot¹, runous ja retoriikka, manuaalisten taitojen, kuten orjien suorittaman työn ja käsityön, jäädessä niiden varjoon. Keskiajalla käsityön merkitys sen sijaan kasvoi, kun sen harjoittajat muodostivat vapaiden miesten ammattikuntia mestareineen ja kisälleineen. Taide oli vielä silloin yksi käsityön laji². 1700-luvun lopulla erotettiin toisistaan tehokkuuteen ja taloudellisuuteen pyrkivät insinööritaidot ja ”puhdas taide” (taidetta taiteen vuoksi). Näin luotiin ero käyttöesineiden ja taide-esineiden välille. Edellisiin liitetään käyttötarkoituksia ja käytännöllisiä päämääriä, jälkimmäiset on tarkoitettu katsottaviksi, antamaan esteettisiä elämyksiä. (Niiniluoto 1993, 10.)

Suomessa säilyi omavaraistalous tarve-esineiden valmistamisessa aina teollistumisen läpimurtoon saakka. Vain tiettyjen suurempaa erikoistumista vaativien tuotteiden valmistamiseen tarvittiin ammattikäsiöläisiä, jotka hekin olivat usein läheisessä suhteessa tilaajaan. Esimerkiksi vaativat taontatyöt annettiin tavallisesti jonkun kyläseppän tehtäväksi. Puu- ja tekstiilityöt sen sijaan kukin perhe teki itse. (Kruskopf 1989, 16 - 31.)

Omavaraistalouden rinnalle kehittyi jo varhain ansiokotiteollisuutta, jolle oli tyypillistä, että alkuaan oman perheen tarpeiksi tehtyjä tuotteita ryhdyttiin valmistamaan myyntiin, useimmiten sivutyönä maanviljelyksen ohella. Maattomille käsityöstä tuli usein varsinainen elinkeino. (Talve 1990, 101.)

Se, että suurin osa tarve-esineistä valmistettiin itse, toi mukanaan useita etuja. Se työllisti talonväkeä niinä vuodenaikoina, jotka eivät soveltuneet maanviljelyyn, metsästykseseen tai kalastukseen. Myös iäkkäämmät perheenjäsenet saattoivat olla hyödyksi solmimalla verkkoja tai kehräämällä lankaa. Ennen kaikkea tiedon ja taidon siirtyessä perhepiirissä sukupolvelta toiselle oppi jokainen tuntemaan erilaiset materiaalit ja ymmärtämään niistä tehtyjen esineiden arvon. (Kruskopf 1989, 17.)

1800-luvun kuluessa, teollistumisen ja kaupungistumisen myötä, omavaraistalouden merkitys alkoi muuttua. Kaj Franck toteaa, että kun maaseudun työ-

¹ Taito kreik. *tekne*, lat. *ars*, engl. *art*.

² Renessanssin suuret henkilöt, kuten Leonardo da Vinci, tulivat tunnetuiksi niin tutkijoina, insinööreinä, maalareina, kuvanveistäjinä kuin arkkitehteinakin.

väestöä hakeutui omavaraistalouden piiristä kasvaviin teollisuuskeskuksiin, joutui heidän esineympäristönsä rajuun murrokseen. Suoran yhteyden katketessa luontoon ja sen resursseihin menetti omatekoinen tuotanto suurelta osin merkityksensä. (Franck 1989, 14). Suuren yhteiskuntamurroksen ja rahapalkkaan siirtymisen myötä ihmiset alkoivat suosia yhä enemmän ostotuotteita, vaikka esimerkiksi tekstiilien valmistus kotona omiksi tarpeiksi jatkui 1900-luvulle saakka³.

Sotavuodet toivat mukanaan elintason laskun ja raaka-ainepulan. Monilla teollisuuden alueilla se merkitsi vakavia tuotantohäiriöitä. Niukkuus ja säästäväisyys pakottivat kekseliäisyyteen ja korvikemateriaalien käyttöön. Paperinarua, olkia, juuria tai tuohta käytettiin esimerkiksi verhojen ja mattojen kutomisessa. Toisaalta sota ja sitä seurannut pula-aika merkitsivät myös käsityötaidon elpymistä. Kun tavaraa ei voitu ostaa, oli se kyettävä valmistamaan itse. Aivan oman muotonsa tämä käsityöharrastus sai ns. puhdetöissä, joita sotilaat tekivät rintamalla rauhallisimpina aikoina. Ne eivät olleet vain ajankulua, vaan niiden tekemisestä kehittyi monin paikoin kunnianhimoista toimintaa, jossa yksittäiset harrastajat tai ryhmät kilpailivat keskenään. (Kruskopf 1989, 180 - 187.)

3.3.2 Käsityö tietoyhteiskunnassa

Kun käsityö yhdistyy edellä selostetun historiallisen katsauksen perusteella pääasiassa omavaraistalouteen, voidaan esittää kysymys, miksi käsityötä yhä tehdään, vaikkei se enää nyky-yhteiskunnassa ole tarpeellista? (ks. esim. Heikkinen, 1989; 1991.)

Suomi kohosi nopeasti sodanjälkeisestä ahdingosta ja siirtyi maatalousyhteiskunnasta teollisuus- ja palveluyhteiskunnaksi. 1980-luvulla tietokoneet muuttivat työelämän ja 1990-luvun lähestyessä loppuaan on Suomi jo saavuttamassa johtavan tietoyhteiskunnan aseman, mikäli se on suhteutettavissa internetin ja matkapuhelimien käyttäjien määrään.

³ Laatua, luovuutta, lystiä. Suomen kotiteollisuusmuseon näyttelyesite. 1983, 4.

Käsityön kautta välittyy kuitenkin useita sellaisia arvoja, joita ei taloudellisesti pystytä mittaamaan. Käsityöhön liittyy uuden luominen, omaperäisyys, kauneusaistin kehittäminen ja perinteen siirtäminen (Heinänen 1990). Tietoyhteiskunnan ja eri alojen kansainvälistymisen vastapainoksi on Suomessa alettu korostaa yksilöllisyyttä ja luovuutta. Käsityölle ominaiset piirteet, kuten taitavuus, kestävyys ja tarkoituksenmukaisuus, ovat saamassa arvoa teollisesti valmistettujen massatuotteiden rinnalla. Käsi- ja taideteollisuusalan koulutusta on kehitetty, käsityöläisten määrä on noussut, kotiteollisuusneuvonta on monipuolistunut ja käsityön harrastus lisääntynyt (Hirvi 1990).

Nopean kehityksen ja uusien innovaatioiden lisäksi nykyaikaan liittyy myös huoli luonnosta ja sen säilymisestä tuleville sukupolville. Suojanen (1993, 9 - 10) toteaaakin, että käsityön arvostukseen ja merkitykseen vaikuttaa se ilmeinen tosiseikka, että kertakäyttöideologiaan perustuva elämäntapa on tulemassa tiensä päähän. Luonto ei ikuisesti kestä lyhytikäisten ja huonolaatuisten esineiden tulvaa. Hän esittää, että käsityöläinen pystyy sekä materiaalivalinnoilla että laadukkaalla suunnittelulla ja valmistuksella vaikuttamaan niin esineiden visuaaliseen muotoon kuin niiden ekologisiin ominaisuuksiinkin.

Osaltaan käsityön arvoa kohottanee se, että käsityön tutkimus omana tieteenalana on tullut mahdolliseksi Helsingin yliopistossa. Vuonna 1982 perustettu tekstiiliopin professuuri muutettiin vuonna 1992 käsityötieteen professuuriksi. Se pitää sisällään koko käsityön alueen materiaaleista, tekniikoista ja työvälineistä riippumatta. (Suojanen 1993, 189.)

4 POSTMODERNIN HAASTE KÄSITYÖLLE

Edellä on käsitelty yksilöä ja työn merkitystä postmodernissa ajassa (luku 2) sekä selvitelty sitä, mitä tarkoitetaan, kun puhutaan käsityöstä (luku 3). Tässä luvussa pohditaan tarkemmin käsin tehtävän työn merkitystä aikana, jolloin yhtäältä korostuvat ihmisten yksilölliset valinnat ja toisaalta perinteisen palkkatyön rinnalle on tullut uudenlaisia työhön sitoutumisen muotoja.

4.1 Vieläkö käsityötä tarvitaan?

Työelämän muutokset ovat johtaneet siihen, että työntekijältä vaaditaan työhön liittyvien prosessien ja erilaisten suhteiden käsittämistä sen sijaan, että hän pelkää ohjaisi ja valvoisi niitä. Hyötyläisen (1997) sanojen mukaan olemme siirtyneet vuosisadan kuluessa käsityöstä käsittelytyöhön ja nyt edelleen käsitystyöhön.

Tiedon ja sen käsittelemisen painottaminen nykyisessä kulttuurissa on korostanut tiedon ja taidon vastakkainasettelua. Se on herättänyt huolta kädentaitojen merkityksen vähenemisestä. Esimerkkinä käy Graaen (1993) artikkeli käsityöläisen identiteetistä. Sen mukaan vallassa olevan tietokulttuurin arvot ja pyrkimykset ovat vieraita unohduksiin painetulle taitokulttuurille. Graaen mielestä käsityöläiset ja heidän ammattikuntansa kärsivät arvostuksen puutteesta ja joutuvat nimitämään itseään taiteilijoiksi tai taidekäsityöläisiksi tullakseen vakavasti otetuiksi. (Graae 1993, 51.)

Myös Heikkinen (1997, 88 - 90) katsoo tarpeelliseksi mainita useita keinoja käsityön arvon ”ylevöittämiseksi”, jotta käsityö saisi virallista tunnustusta ja luettaisiin osaksi legitimiä kulttuuria. Tällaisena käsityön arvon ylevoittämisen muotona myös Heikkinen näkee käsityön siirtämisen taiteen piiriin, mutta löytää siinä myös käänköpuolen. Arvon kohottamisen lisäksi taiteen status vie samalla käsityötuotteen suojaan ja piiloon suurimmalta osalta ihmisiä. Käsityön määrittämisen keinotekoista laajentamista miehismille aloille, jolloin ”jokaisesta tietokoneen tai autopuhelimen näplääjästä tehdään käsityön harrastaja” Heikkinen pitää perinteisen käsityön aliarvioimisena ja itsepetoksena. Sen sijaan kansallisuustunteeseen vetoamisen, ts. käsityön merkityksen liittämisen tärkeäksi osaksi kansallista kulttuuriamme, Heikkinen näkee edelleen käyttökelpoisena käsityön arvon kohottamisen keinona. Varsinkin aikana, jota värittävät eurooppalaiset yhtenäistämisyhtymykset. (Heikkinen 1997, 89.)

Se tosiseikka, että merkittävä osa kansallista kulttuuriamme on saanut käsityötuotteissa esineellisen muodon, on hyvä pitää mielessä paitsi käsityön arvoa kohotettaessa, myös mietittäessä perintöämme tuleville sukupolville. Käsityön arvon puolustamiseksi voidaan siis korostaa sitä, että erilaiset esinelöydöt ovat mielenkiintoisella tavalla kertoneet eri kulttuurien ja aikakausien arkipäivästä ja sivistyksen tasosta. Ne ovat viestejä menneistä ajoista ja osaamisesta. Toivoa voi, että myös postmodernista kulttuurista jää tuleville historian tutkijoille jotain konkreettista kerrottavaa. Liljeström ja Markku (1995, 148) havahduttavat kysymällä, onko esimerkiksi 1980-luvun kertakäyttökulttuurin kulta-ajasta sadan vuoden kuluttua muuta jäljellä kuin maatumattomat ongelmajätteet.

4.1.1 Käsityön merkitys postmodernissa ajassa

Sen sijaan, että elettävä kulttuurinkehityksen vaihe nähdään uhkana taitokulttuurille voidaan sitä pitää myös sille uusia haasteita ja tehtäviä antavana. Tuomikoski (1987) nimeää elettävän aikakauden viestintäkulttuurin aikakaudeksi, jossa erilaisten medioiden kautta välitetyillä viesteillä on yhä merkittävämpi sija ihmisen elämässä. Tuomikoski esittää, että viestintäkulttuuriaikakaudella ihmisiltä edellytetään

uudenlaista ”lukutaitoa”, kykyä purkaa kuvallisia ja äänellisiä viestejä, ymmärtää ja valikoida audiovisuaalista informaatiota. Se edellyttää myös taitoa pukea itse sanottavansa paitsi kirjoitettuun myös kuultavaan ja nähtävään muotoon. (Tuomikoski 1987, 11.)

Niin ikään Ropo (1993, 64) toteaa, että eri ilmaisukeinojen löytäminen ja ilmaisutarkkuuden kehittäminen antavat yksilölle välineitä keskusteluun ympäristönsä kanssa. Sen lisäksi eri ilmaisukeinot antavat mahdollisuuden myös niiden tunteiden ilmaisuun, joille ei voi löytää sanallisia vastineita. Tätä taustaa vasten hän asettaakin eri muodoissa tapahtuvan taidekasvatuksen, johon voidaan lukea mukaan myös käsityötaitojen opettaminen, yhdeksi tavoitteeksi yksilön positiivisen kasvun ja kehityksen tukemisen.

Taitoaineiden, kuten yleissivistävässä koulussa tapahtuvan kuvaamataidon, musiikin, käsityön, kirjallisuuden, ilmaisutaidon ja liikunnan opetuksen, perimmäisenä tarkoituksena on Tuomikosken mukaan ihmisen luontaisten aistitoimintojen kehittäminen. Näkemisen, kuulemisen, tilanhahmotuksen, kosketus-, liike- ja tuntoaistimusten varassahan tapahtuu koko ihmisen tajunnan ja tietoisuuden kehitys. Nimenomaan aistitoimintojen kehittyneisyys vaikuttaa ihmisen henkiseen kehitykseen ja persoonallisuuden laatuun. (Tuomikoski 1987, 11.)

Tällaisten yksilön hyvinvoinnin kannalta perustavanlaatuisten ja haastavien tehtävien asettaminen korostaa taito- ja taidekulttuurin merkitystä. Postmodernissa ajassa, jossa yksilöltä edellytetään yhä enemmän omien yksilöllisten toiveidensa ja tavoitteidensa hahmottamista sekä niiden toteuttamista, on itsensä monipuolisen ilmaisemisen taito erityisen tärkeää. Käsityö, jonka on edellä esitetty olevan hyvin monipiirteistä toimintaa (kappale 3.1 ja 3.2), ei yksinomaan kehitä taidokkaan tuotteen valmistajaksi vaan samalla harjaannuttaa yksilössä erilaisia itseilmaisun keinoja. Käsityöllinen tekeminen, jossa yhdistyvät tekijän aikaisemmat kokemukset, tiedot, taidot ja tunteet, haastaa käsittelemään näitä osatekijöitä erilaisia ongelmia ratkaistaessa. Yhtälailla, vain suuremmissa mittakaavassa, on yksilön kyettävä ratkaisemaan myös elämänsä liittyviä kysymyksiä aikaisempia kokemuksiansa, nykyhetkeä ja tulevaisuuteen liittyviä tavoitteitaan punnittelemalla.

4.1.1.1 Käsiyö elinkeinona ja harrastuksena

Postmoderni aika on asettanut yksilön yhtäältä kiehtovan ja toisaalta vaativan tehtävän eteen. Tietyn standardin mukaan etenevät tai tiettyä yhtä ihanne-elämää kohti pyrkivät elämänkulut ovat harvenemassa ja oman yksilöllisen elämän tietoinen suunnittelu, itsensä etsiminen, on tullut välttämättömäksi. Mikäli työelämää koskeviin ennustuksiin on uskomista, käyvät normaalityösuhteet yhä harvinaisemmiksi ja yksilöiden on sitouduttava myös uudenlaisiin työssäolemisen tapoihin.

Kun tässä yhteydessä palataan Kasvion esittämään kuvioon tulevaisuuden työelämän muutoksista (kappale 2.2), on mielenkiintoista havaita, miten ammatillinen käsityöläisyys osoittaa monessa suhteessa elinkelpoisuutensa myös tulevaisuudessa. Löytämällä yhtäläisyyksiä työelämän tulevaisuusvisioiden ja käsityöläisen ammatinkuvan välillä voidaan postmodernin ajan ajatella osaltaan myös tukevan käsityöllistä elinkeinoa. Sellaiset Kasvion esittämät ajatukset tulevaisuuden työelämän vaatimuksista kuten esimerkiksi itsensä jatkuva kouluttaminen, palkka osaamisen mukaan ja korkea-asteinen sitoutuminen työhön ovat jo tällä hetkellä edellytyksenä elinkeinonaan käsityötä tekeville. Niiden käsityöläisten työkuva, jotka pyrkivät saamaan toimeentulonsa omien ideoidensa luomisprosessin, esineiden työstämisen ja markkinoinnin kautta, poikkeaa useimmiten perinteisistä työaika- ja palkkasopimusmalleista.

Postmodernissa yhteiskunnassa myös massatuotannon katsotaan saavuttaneen laajenemisen rajansa. Julkusen ja Nätin (1994, 21) sanoin voidaan todeta, että standardisoitujen tuotteiden massamarkkinat ovat kyllästyneet tehden tilaa eriytyneemmälle ja vaativammalle kysynnälle, jolloin laatukilpailusta tulee massatuotannon hintaetua tärkeämpää. Myös Kasvio toteaa, että yritysten pyrkimyksenä on pitkälle standardisoitujen hyödykkeiden sijasta valmistaa erikoistuneita, korkealaa-tuisia ja asiakkaiden yksilöllistyviä tarpeita huomioivia tuotteita (Kasvio 1997, 18). Tätä taustaa vasten voisi olettaa, että tulevaisuuden tavaratuotannossa on yhä enemmän kysyntää ”käsityömäiselle” ammattitaidolle ts. tarvetta panostaa sellaisiin työtapoihin, joissa työntekijöiltä edellytetään herkkyyttä yksilöllisten ideoiden synnyttämiseen ja ammattitaitoa pienten sarjojen kokonaisprosessien hallintaan.

Työelämän muutokset vaikuttavat luonnollisesti myös ihmisten vapaa-aikaan. Lisääntyvän vapaa-ajan voidaan jopa ajatella mahdollistavan koko postmodernille ajalle tyypillisen itsereflektion: ihmisillä on yksinkertaisesti enemmän aikaa ajatella elämää mikrokoossa. Vaikka ihmisten vapaa-ajanviettomahdollisuudet ovat monipuolistuneet, on käsitöiden tekeminen harrastusmielessä yhä edelleen varsin suosittua. Vuonna 1991 yli 15 vuotiaista naisista käsitöitä harrasti 75 % ja miehistä 52 %⁴. Käsityö on siten merkityksellinen monen postmodernissa ajassakin elävän ihmisen elämässä vapaa-aikaa rikastuttavana, mielekästä ja hyödyllistä toimintaa tarjoavana tekijänä. Käsityö on iloa, lepoa, älyllistä piristettä, luovaa toimintaa ja meditointia, toteaa Heikkinen pohjoiskarjalaisten naisten käsityölle antamista arvoista (Heikkinen 1997, 90).

4.1.1.2 Käsityötuotteen merkitys

Itse käsityön tekemisen tuloksena syntyvä tuote, on se sitten ammatillisen tai harrastustavoitteisen toiminnan tulos, antaa tekijälleen useimmiten henkistä tyydytystä. Kuten Kojonkoski-Rännäli aiemmin totesi (kappale 3.2), on käsityönä syntyvä tuote tekijälleen usein hyvin merkityksellinen. Valmis käsityötuote on osoitus tekijänsä eri valmistusvaiheisiin vaadittavista kyvyistä. Siinä konkretisoituvat niin tekijän taidot, osaamisen rajat kuin kauneusihanteetkin. Siitä muodostuu osa tekijänsä persoonaa, osa tekijänsä minäkuvaa ja itsetuntemusta, jonka kokeminen on postmodernissa ajassa elävälle yksilölle välttämätöntä. Näinollen käsityön tuloksena syntyvää tuotetta ja siihen liittyviä merkityksiä voidaan pitää käsitöihin sitoutuneen yksilön yhtenä henkisen hyvinvoinnin rakennusaineena.

Käsityön tuloksena syntyvä tuote ja kyky tehdä taidokkaasti erilaisia tarve-esineitä voivat yhä nyky-yhteiskunnassakin lisätä henkisen hyvinvoinnin ohella myös yksilön taloudellista toimeentuloa, vaikka omavaraistalous onkin jo historiaa. Tekemällä itse voi usein säästää selvää rahaa tai ainakin saada sellaisen tuotteen kuin itse haluaa ja varmuuden siitä, miten ja mistä materiaalista tuote on tehty.

⁴ Vapaa-aika numeroina 1. Luova toiminta, kulttuuritilaisuuksissa ja museoissa käyminen. Kulttuuri ja viestintä. 1993:3. Tilastokeskus. Helsinki 1993, 24.

Voidaan arvella, että 1990-luvun taloudellinen lama on osaltaan lisännyt kiinnostusta itsetekemiseen ja vaikuttanut erilaisten perinteisten taitojen ja tarveaineiden kunnioittamiseen sekä myös niitä hyödyntävien ohjekirjojen ilmestymiseen. Esimerkiksi edellä (kappale 3.3.1) pula-ajan korvikemateriaalina mainittu paperinaru on 1990-luvulla löytänyt tiensä takaisin trendikkääksi käsityömateriaaliksi ja sen käyttöä on laajennettu mitä erilaisimpien tuotteiden valmistukseen⁵.

4.2 Käsityön puolustuspuheet - turhaa retoriikkaa?

Perinteisen paperinarun hyödyntäminen modernien käsityötuotteiden materiaalina osoittaa konkreettisesti, miten menneisyys ja nykyisyys voivat sekoittua monella tavalla erilaisia arvoja ja valintamahdollisuuksia sisältävässä postmodernissa ajassa. Jencksin ajatus puoliksi modernista ja puoliksi traditionaalisesta ajasta (kappale 2.1) todentuu postmodernissa kulttuurissa monella tasolla.

Niin ikään edellä esitettyjen argumenttien perusteella voidaan päätellä, että erilaisista uhkakuvista huolimatta postmoderni aika tuskin kykenee syrjäyttämään taito- ja taideaineita. Postmoderniin liitetty arvojen ambivalenssi luonne sallii ja oikeuttaa niin modernin tietotekniikan kuin perinteisten käsityömenetelmienkin parissa puuhastelun. Se tosiseikka, että käsitöitä on aina tehty ja yhä edelleen tehdään, osoittaa, että käsitöiden tekemisellä on ihmisten elämässä perustavanlaatuaista merkitystä. Teknisten ja kovien arvojen ohella on yksilöiden elämässä sijaa myös pehmeämmille arvoille, erilaisten materiaalien ominaisuuksien tuntemisen kautta saaduille aidoille kokemuksille ja myös käsintehtyjen tuotteiden välittämille inhimillisen osaamisen kokemuksille.

Vaikka voidaan todeta, että käsityö ei sinänsä tarvitse puolustuspuheita, sellaisille pyrkimyksille on kuitenkin käyttöä, joiden tavoitteena on käsityön näkyväksi tekeminen, sanattoman puuhastelun saattaminen ymmärrettävämpään ja

⁵ Ks. esim. P. Toivanen (toim.) 1996. Nirunarun. Kiehtovien mallien ja ideoiden paperilanka. Helsinki: Edita.

kaikkia koskettavaan muotoon. Taito- ja taidekulttuurin ymmärryksen lisäämisen kautta voi toivoa, että postmodernin ajan tekniikan kehityksen huumassa ei unohdettaisi tarjota mahdollisuuksia myös perinteisimmille osaamisen alueille. Lisäksi voidaan toivoa, että myös käsityöala vastaanottaa uudet haasteet, kehittyvän tekniikan ja uudet materiaalit, niitä hyödyntäen ja käsityöksi luettavan taitavan tekemisen käsitystä laajentaen. Tämä voisi tarkoittaa esimerkiksi entistä erilaisimpien materiaalien ennakkoluulotonta työstämistä tai vanhojen käsityöperinteiden soveltamista kierrätysmateriaaleja käyttäen.

Nimenomaan käsin tehtävän työn esillesaattaminen on tämän tutkielman perimmäisenä tavoitteena. Tuonnempana esiteltävien käsityöläisten kirjoittamien omaelämäkirjoitusten välityksellä pyritään osaltaan lisäämään käsityöllisen toiminnan ymmärtämistä. Aineiston subjektiivisen luonteen vuoksi ei tarkoituksena ole laajojen yleistysten tekeminen. Sen sijaan tässä tutkielmassa pyritään avaamaan vain pieniä solmuja käsityöhön liittyvässä tutkimusvyyhdessä.

5 TUTKIMUKSEN ONGELMAT - KÄSITYÖLÄISTARINOILTA KYSYTTYÄ

Tämän tutkielman ongelmat peilautuvat edellä esitettyyn pohdintaan postmodernin ajan käsityölle asettamista haasteista. Tutkimusongelmat rakentuvat yhtäältä postmodernin yhteiskunnan yksilölle asettamien vaatimusten sekä työn merkityksen pohdintaan ja toisaalta käsityöläisen suorittaman työn ja käsityöläisen työlleen antamien merkitysten selvittämiseen. Tutkimusaineiston muodostamia käsityöläisten omaelämäkertakirjoituksia tarkasteltiin seuraavista näkökulmista:

- Mitä ja miten käsityöläiset kertovat ammatillisesta elämäkerrastaan ja käsityön asemasta siinä?
- Miten ja miksi käsityöläiseksi on ryhdytty?
- Mikä käsitys käsityöläisellä itsellään on yhteiskunnallisen kehityksen vaikutuksesta käsityöllisen ammatin harjoittamiseen?

Tutkielma on luonteeltaan laadullinen elämäkertatutkimus. Aineistoa pyrittiin kunnioittamaan sellaisenaan kuin se on ja sen tarkastelussa edettiin avoimin mielin ja aineistolähtöisesti. Tutkimusongelmiin pureuduttiin elämäntarinoiden kertojanäkökulmaa korostaen. Tutkielman tekijä asetti itsensä kuulijan asemaan. Käsityöläisille annettiin mahdollisuus puhua, heidän kokemuksiaan ja tuntemuksiin kuunneltiin.

6 KÄSITYÖLÄISTARINAT OMAELÄMÄKERTATUTKIMUKSEN KOHTEENA

Tämän luvun tavoitteena on lyhyesti johdattaa lukija sellaiseen kvalitatiiviseen tutkimusmenetelmään, jossa aineistona käytetään henkilökohtaisia dokumentteja. Pääasiallinen kiinnostuksen kohde on omaelämäkertatutkimus. Tavoitteena on muodostaa kuva omaelämäkerrasta sekä sen kirjoitus- ja lukemisprosessista. Luvussa myös selvennetään tässä tutkielmassa käytettyä käsityöläistarina-käsitettä.

Luvun kolmannessa osassa kerrotaan omaelämäkertakirjoituskilpailusta, *Käsityöläisyyden monet kasvot*, sen toteuttamisesta ja siihen lähetetyistä vastauksista, käsityöläistarinoista, jotka ovat tämän tutkielman aineistona.

6.1 Henkilökohtaiset dokumentit muistoina menneisyydestä

Aikamme tunnusmerkit, nopea yhteiskunnallinen kehitys ja eteenpäinsuuntautuneisuus, ovat saaneet katseet kääntymään myös vastakkaiseen suuntaan, jo eletyn elämän tapahtumiin ja niihin liittyviin muistoihin. Eskola ja Peltonen (1997, 7 - 11) puhuvat ”muistobuumista” ja luettelevat useita esimerkkejä sellaisista tämän ajan ilmiöistä, jotka voidaan yhdistää menneisyyden herättämään mielenkiintoon. Esimerkiksi historiallisiin tapahtumiin liittyviä merkkipuosia on alettu viettää entistä innokkaammin ja omaelämäkerrallinen kirjallisuus sekä elämäkertomuksiin perustuvat elokuvat ovat lisääntyneet. Lisäksi vanhan tavaran kauppojen ja kirpputorien suosio voidaan liittää muistojen vaalimiseen. Ihmisten jokapäiväisessä elämässä ”muistobuumi” näkyy esimerkiksi suvun vanhojen esineiden uudenaikaisena arvostuk-

senä ja säilyttämisenä sekä oman elämän dokumentoinnin, mm. valokuvauksen ja videoinnin, yleistymisenä.

Valokuvien ja videonauhojen lisäksi on olemassa muita henkilökohtaisia dokumentteja, jotka kertovat omalla tavallaan yksilön elämästä. Ihmiset pitävät päiväkirjoja, lähettävät kirjeitä, kirjoittavat muistelmia, kertovat elämäntarinoita, raapustavat graffiteja, tekevät musiikkia, maalaavat tauluja ja jopa jättävät itsemurhaviestejä. Kaikki ilmaisukeinot ja persoonalliset tuotokset voivat toimia välineinä, kun halutaan ymmärtää toimijoita, heidän yksilöllisiä kokemuksiaan ja tuntemuksiinsa sosiaalisen maailman jäsenenä. (Plummer 1990, 13.)

Lisääntynyt kiinnostus muistoihin ja menneisyyteen liittyviin teemoihin näkyy myös tieteellisessä toiminnassa. Menneisyydestä kertovia dokumentteja on alettu käyttää tutkimusaineistona yhä laajemmin. Muistiin liittyvälle pohdinnalle ja konkreettiselle tutkimukselle on niin psykologien, sosiologien, etnologien, folkloristien kuin historian tutkijoidenkin keskuudessa löydetty uusia käyttöalueita. (Eskola & Peltonen 1997, 7 - 11)

Henkilökohtaisten dokumenttien käyttö tarjoaa useita mahdollisuuksia tutkimusasetelman rakentamiseen. Tutkimusaineisto voi koostua eri henkilöiden samanlaisista dokumenteista (kirjeistä, päiväkirjoista tms.). Dokumenttiaineistoja voidaan myös yhdistää samassa tutkimuksessa, toisin sanoen voidaan koota aineisto liittämällä siihen esim. sekä kirjeiden että päiväkirjojen tulkintaa. Tutkimus voidaan myös tehdä tapaustutkimuksena siten, että kohteena on vain yksi dokumentti tietyltä henkilöltä. (Plummer 1990, 35.)

6.2 Elämäkertatutkimus

Elämäkertatutkimuksiin tutustumista vaikeuttaa ensinnäkin terminologinen epätarkkuus. Tutkimuksissa vaihtelevat käsitteet elämäntarina, elämänhistoria, elämäkerta, muistelmat ja omaelämäkerta. Näitä käsitteitä käytetään myös toistensa sy-

nonyymeina. Roos (1988, 139) toteaa, että yhtenäisen käsitejärjestelmän kehittämiseksi on tehty useita yrityksiä, joissa pitäytyminen on osoittautunut kehittäjälle itselleenkin vaikeaksi. Tässä tutkielmassa ei analysoida elämäkertatutkimuksen käsiteproblematiikkaa. Puhuttaessa tämän tutkielman aineistona olevista omaelämäkertakirjoituksista käytetään käsitettä käsityöläistarina (ks. kappale 6.2.3). Muilta osin tämän luvun käsitteet noudattavat tekstissä mainittujen lähteiden käsitteitä.

Lisäksi elämäkertatutkimuksissa on yleisesti ottaen vaikea tehdä selkeä ero itse tutkimusmenetelmää koskevan metodologisen pohdinnan ja tutkimuksen tulosten välillä. Usein elämäkertatutkimuksissa päädytään tavalla tai toisella pohtimaan ja kehittelemään niitä lukemisen tapoja, joita elämäkerta-analyysissä voidaan soveltaa. Itse elämäntarinat voivat helposti jäädä, Vilkon sanoin, toissijaiseen asemaan ja syntyy helposti sellainen mielikuva, että aineiston rooli olisi vain värittää muutoin syntyneitä johtopäätöksiä (Vilkko 1988a, 11). Tämä johtune siitä, että selkeää ja yksiselitteistä ohjeistoa ei ole olemassa siitä, miten elämäkerrallinen tutkimus tulisi tehdä.

6.2.1 Elämäkerta - tarina elämästä

Elämäkerta voidaan määritellä siten, että se on kuvaus jonkun henkilön elämän tärkeistä tapahtumista ja kokemuksista (Anttila 1996, 312). Se on tarina, joka kertoo henkilön omasta elämästä. Siinä tarinan kertova henkilö on tarinan subjekti, joka itse päättää, mitä tarinaan sisällytetään ja mitä ei (Roos 1988, 140). Ihmiset voivat kertoa, minkälaisia asioita he pitävät tärkeinä, miten he ovat asioita kokeneet ja miten he ovat selvinneet elämän eri vaiheista ja mahdollisista kriisitilanteista (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 214).

Elämäkertojen tulkinta antaa sisältä päin näyttäytyvän kuvan yksilön elämästä, hänen edustamastaan kulttuurista ja sosiaalisista suhteistaan. Sen lisäksi voidaan saada tietoa yksilön työhistorioista, perhesuhteista, omista tunteista, näkemyksistä, menneen arvioinnista ja tulevaisuuden näkymistä. Elämäkertojen tulkinta soveltuu esimerkiksi henkilön kasvun ja kehittymisen kuvaukseen jonkin kulttuurin sisällä. Se myös soveltuu kulttuureissa tapahtuvien muutosten ja niihin

vaikuttavien tekijöiden kuvaamiseen. (Anttila 1996, 312 - 314.) Vaikkakin elämäkerralliset aineistot sopivat hyvin erilaisten ihmisten sosiaalista toimintaa, kulttuurista kokemusta ja persoonallisia valintoja koskevien kysymysten ratkaisemiseen, ongelmallista on lähinnä se, minkälainen ja miten hankittu elämänhistoriallinen tieto on kyseessä olevan näkökulman käsittelyyn sopivin (Siikala 1984, 141 - 142).

Elämäntarinoita voidaan hankkia monilla tavoilla. Roos kirjoittaa, että on mahdollista kerätä elämäkertoja tavallisella surveyteknikalla ja analysoida niitä tilastollisesti. Elämäkertoja voidaan kerätä myös vapaamuotoisissa narratiivisissa haastatteluissa tai voidaan käyttää tekstejä, jotka ovat ko. henkilöiden kirjoittamia. On myös mahdollista käsitellä ja analysoida pelkästään elämänhistorioiden katkelmia. Roos mainitsee, että kirjoitettujen omaelämäkertakeräysten suuri etu on se, että tuloksena saatavat omaelämäkerrat ovat äärimmäisen autonomisia ja vapaasti esitettyjä. Haastattelijan vaikutusta, joka on usein on hyvin merkittävä ja ongelmallinen, ei ole. (Roos 1988, 139, 144 - 146.)

Vilko toteaa, että omaelämäkerta yhdistetään helposti kirjallisuudentutkimukseen ja julkaistuihin kirjallisiin elämäkertomuksiin. Yhteiskuntatieteissä on kirjallisuuteen luettavien omaelämäkertojen lisäksi kuitenkin hyödynnetty ennen kaikkea tutkijan ja kertojan vuorovaikutuksessa koottuja elämäntarinoita. Yhteiskuntatieteissä tutkijan myötävaikutuksella, esimerkiksi haastattelujen tai kirjoituskilpailujen puitteissa, syntyneitä elämäntarinoita pidetään monesti parempina aineistoina kuin kirjallisuuden omaelämäkertoja. Aineistojen keruuseen nimittäin liitetään usein ajatus ”tavallisen elämän” kuvauksesta ja ”tavallisten ihmisten” elämänilmaisujen tavoittamisesta. (Vilko 1990, 81 - 82.)

Vilkon (1988b) mukaan se, mikä erottaa tavallisen ihmisen kirjoittaen kerrotun omaelämäkerran kirjallisuusinstituution piirissä tuotetusta tekstistä, on tekstissä käytetty kieli. Omaelämäkerran kieli on lähempänä kirjoitettua puhetta kuin kirjallisuusinstituution piirissä tuotetun tekstin ominaisuuksia. ”Se on paljolti arkipuhuntaa, jota kirjakielinen juhlallisuus kuorruttaa, suojaa ja oikeuttaa, mutta ei piilota. Taustalta kuultavat lävitse suullisesti kerrotun elämäntarinan ainekset: jo aiemmin kerrotut, jäsenyneet osakokonaisuudet, tapahtumakuvaukset ja niiden tulkinnat.” (Vilko 1988b, 82). Haastatteluin muodostuneista elämäntarinoista poikkeavat kirjoituskilpailusta saadut kertomukset puolestaan siten, että

”kertomuksille on ominaista pyrkimys johdonmukaisuuteen, yhtenäisyyteen, aloitusten ja lopetusten harmoniaan. Ne ovat harkittuja, kuin hitaasti puhuttuja” (Vilkkonen 1990, 88).

Omaelämäkerran tutkiminen historiallisena dokumenttina eli objektiivisen todellisuuden heijastuksena hallitsi elämäkerrallista tutkimusta aina vuosisadan puoliväliin asti (Tigerstedt 1990, 99). Omaelämäkerta piti ennen kaikkea sisällään tietoa yksilöstä, aikakaudesta ja historiasta. Vilkkonen (1990, 81 - 82) tuo julki omaelämäkertoihin läheisesti liittyvän subjektiivisen dokumentin problematiikan. Hän sanoo, että jos omaelämäkerrassa esitettyjen asioiden oletetaan heijastavan yhteiskunnan todellisuutta sellaisena kuin kaikki on todella tapahtunut, on omaelämäkerta varsin altis sen subjektiivista luonnetta koskevalle kritiikille. Toisin sanoen on mahdollista, että kertomukset omasta elämästä perustuvat väärin tai heikkoihin muistikuviiin tai niitä on väritetty fiktiivisillä asioilla (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 214).

Makkonen (1993, 11) esittää, että useimmiten elämäkertatutkijoita kiinnostaa tarinoiden *bios* (kreik. 'elämä') eli se, mitä elämäntarinoista voi lukea, millaisia asioita elämäkerrat sisältävät. Omaelämäkertoja voidaan kuitenkin myös lähestyä kirjallisina tuotteina korostaen *autobiografia*-sanan jälkimmäistä osaa, *graphia* (kreik. 'kirjoitus'). Tällöin kiinnostuksen kohteena on se, miten omasta elämästä kirjoitetaan, millaisia keinoja käytetään. Ollaan kiinnostuneita siitä, miten *autos* (kreik. 'itse') eli kirjoittaja hahmottaa elämänsä ja millaisen muodon hän sille antaa.

Myös Vilkon (1990, 82) mukaan omaelämäkertoja voidaan tarkastella teksteinä, kulttuurituotteina. Tällöin kyse on Vilkon sanojen mukaan siitä, että eletty ja koettu asettuu kertomukseksi. Historiallisen totuuden rinnalle asettuu tällöin kokemuksen totuus. Elämäntarina ei oikeasti ole tapahtunut; se ei ole toteutunut reaali maailmassa. Pikemminkin voidaan sanoa tarinan tapahtuvan sille, joka sitä kertoo. Kun tarkastelun kohteeksi asetetaan eletyn ja koetun *kuvaus*, kiinnitetään huomio kertomukseen, kerronnalliseen kokonaisuuteen, toiseen tasoon sosiaalista todellisuuttamme.

Kulttuuristen jäsenysten tutkimisessa aineiston luotettavuuden pohtiminen korvautuu tekstin sisältämien erontekojen ja luokitusten erittelyllä. Kulttuuris-

ten jäsenysten tutkiminen on yksi tapa analysoida sitä, miten henkilö tai analysoitava teksti kertoo tarinansa, olipa se sitten totta, rehellistä puhetta, tai keksittyä tarinaa. Tällöin ollaan kiinnostuneita siitä, miten teksti jäsentää maailmaa. (Alasuutari 1995, 95.)

6.2.2 Elämäntarinan kirjoittaminen ja lukeminen

Omaelämäkertojen perustuntemerkki on, alunperin Lejeunen (1975 / 1989) esittämä ja sittemmin omaelämäkertatutkimukseen yleisemmin vakiintunut käsite, *omaelämäkerrallinen sopimus*. Se tarkoittaa sitä, että lukijan on voitava lähteä siitä oletuksesta, että kirjoittajan tarkoituksena on ollut luoda henkilökohtaiseen historiaansa perustuva teos. Toisin sanoen kirjoittajaminä ja tekstin minä ovat yksi ja sama henkilö.

Mazzarella (1997, 27) muistuttaa, että kaikki omaelämäkerrat ovat tietysti mielessä sepitteitä. Tällä hän tarkoittaa sitä, että kirjoittaessaan omaelämäkerta kertoo aina, sekä tiedostamattaan että tietoisesti, tulkitsee omaa elämäänsä ja valitsee sellaisia kokemuksia, jotka sopivat kuvaan ja vahvistavat tulkintaa. Samalla kun todellisuutta tulkitaan, se saa merkityksen, jota todellisuudella ei sellaisenaan ole.

Kun puhutaan omaelämäkertakirjoituksista oman lajityyppinsä, kirjallisen genrensä, edustajina, liittyy niiden tulkitsemiseen myös ns. tuotantoehtojen huomiointi. Se pitää sisällään sen, että omaelämäkertakirjoituksia kirjoitetaan tietyn tavan mukaan. Niitä kerrotaan siten kuin kulttuuriset kerrontatavat edellyttävät eli kerrotaan siitä, millä on merkitystä meidän kulttuurissamme. Vilkkoa lainaten, sen lisäksi, että omaelämäkerran kirjoittamiseen valikoituu aineksia kertojan omien tärkeyskriteerien mukaisesti, ohjaavat valikointia kulttuuriset elämänjäsenykset ja kerronnalliset konventiot (Vilkkö 1990, 84). Kerronnallisiin konventioihin kuuluu perustelujen laatiminen niistä käsityksistä ja malleista, joiden mukaan elämäkertoja on tapana kirjoittaa. Näihin käsityksiin liittyy esimerkiksi sellaisia ajatuksia, että vain jotenkin poikkeuksellisen elämän eläneet henkilöt kirjoittavat itsestään tai vasta iäkkäämmillä henkilöillä on siihen oikeus (Vilkkö 1991, 14). Mazzarella

(1997, 27) lisää, että omaelämäkertojen tai muistelmien kirjoittajiin vaikuttavat suuresti myös heidän lukemansa kaunokirjallisuus sekä aikaisemmat omaelämäkerrat ja muistelmat.

Vilkko (1990, 83) tarkastelee omaelämäkertaa sen kertojan ja kertomuksen lukijan kohtaamispaikkana. Hän puhuu vuorovaikutustapahtumasta, jossa voi erotella eri vaiheita. Ensinnäkin voidaan tarkastella sitä *omaelämäkerrallista tietoisuutta*, jota meille kehittyy elämänkulkumme ja sosiaalisten suhteiden myötä. Itse *elämänkulusta kertominen* edustaa toista sosiaalisen vuorovaikutuksen tasoa. *Tulkintatapahtuma* on vuorovaikutuksen kolmas taso, jossa lukija antaa kertomukselle omat merkityksensä.

Omaelämäkertatekstien lukijalta vaaditaan valmiutta arvioida oman ajattelunsa perusteita, omia lähtökohtiaan, omia ennakko-olettamuksiaan ja -luulojaan. Ennakko-olettamuksia ei kuitenkaan tarvitse ajatella ymmärtämisen esteeksi. Se, että tekstissä voi ylipäättään tarttua johonkin, on yhteydessä siihen, millaisia ennakkokäsityksiä itse kullakin kyseisistä asioista on. Ennakko-oletuksiin voi täten suhtautua esiyymmärryksensä perustana. Ennakkokäsitykset on kuitenkin osattava alistaa itsekritiikille ja uudelleenarvioinneille lukemis- ja tulkintaprosessin aikana mahdollisesti useampaankin otteeseen. (Peltonen 1997, 97 - 98.)

6.2.3 Elämäntarinasta käsityöläistarina

Tässä tutkielmassa käytetty käsite *käsityöläistarina* mukailee Vilkon määritelmää käsitteestä elämäntarina. Vilkko (1988b, 81) käyttää käsitettä elämäntarina tarkoittamaan ”tavallisten ihmisten omasta elämästään kirjoittaen kertomia, elämänkulun suurimmilta osin kattavia elämäkertakuvauksia, joita ei ole tuotettu kirjallisuusinstituution piirissä, eikä ensisijassa sitä varten”. Käsityöläistarinassa kertojana on tavallinen käsityöläinen ja kertomus elämänkulusta rakentuu käsityöläisyyden kokemiselle. Myöskään käsityöläistarinoita ei ole tuotettu sellaisenaan julkaistavaksi.

Käsitteen käsityöläistarina valintaan vaikutti ensinnäkin se, että se heti ensisilmäyksellä voidaan yhdistää nimenomaan käsityötä tekevään ammattikuntaan

tai ylipäänsä käsin tehdyn työn ympärille nojautuvaan elämäntarinaa. Toisaalta käsitteen loppuosan muodostavaa tarina-sanaa ei rasita vaatimus elämänkulun täysimittaisesta kertomisesta. Se sallii lyhyemmät ja yhden teeman, tässä käsityön, kannalta katsotun elämän kuvauksen.

Käsityöläistarina käsitteenä pitää tässä tutkielmassa sisällään myös sen, että aineisto on saatu nimenomaan kirjoitetussa muodossa. Pitkiä sanoja *kirjoitettu omaelämäkerta* tai *omaelämäkertakirjoitus* haluttiin välttää.

6.3 Tutkimusaineistona käsityöläistarinat

Suomen käsiteollisuuden ammatti-, kulttuuri- ja tutkimusseura ry. ja Suomen käsityön museo (ent. Suomen kotiteollisuusmuseo) järjestivät käsityöläisyyden omaelämäkertakirjoituskilpailun *Käsityöläisyyden monet kasvot* vuonna 1992 - 1993 (liite 1). Kilpailu liittyi laajempaan käsityöläisyyttä koskevaan kenttätutkimukseen, jonka tavoitteeksi on asetettu käsityöläisyyttä koskevan perinnetiedon tallentaminen ja käsityöläisyyden käsitteen selventäminen. Omaelämäkertakirjoituskilpailun lisäksi hankkeeseen kuuluvat mm. käsityöläisten haastattelut ja käsityöläisten tuotteiden dokumentointi. Tämän tutkielman aineistona olivat kirjoituskilpailuun osallistuneiden käsityöläisten omaelämäkerrat.

Omaelämäkertakirjoituskilpailu *Käsityöläisyyden monet kasvot* oli tarkoitettu kaikenikäisille sekä päätoimisille käsityöläisille että sivuansiona käsityötä tekeville. Kilpailu oli kohdennettu itsenäisille, toisen palveluksessa oleville tai toisia työllistäville, kouluttaville tai ohjaaville käsityöläisille. Kilpailuun oli mahdollisuus osallistua myös käsityöläistä haastatteleamalla. Kilpailu julkaistiin vuoden 1992 loppulla ja se päättyi 30.4.1993. Kilpailusta tiedotettiin useassa eri lehdessä (mm. Taito, Käsiteollisuusopettaja ja Emäntälehti). Kirjoituskilpailun vastauksia säilytetään Suomen käsityön museossa Jyväskylässä, jossa ne ovat tutkijoiden käytettävissä.

Kirjoittajia kehoitettiin kertomaan omasta ammatillisesta elämäkerrastaan omalla tyylillään ja avoimesti. Heitä pyydettiin kirjoittamaan siitä, *millaista on toimia käsityöläisenä suomalaisessa yhteiskunnassa*. Kirjoitusten toivottiin sisältävän tietoja esim. kirjoittajan perhetaustasta, käsityöläiseksi tulemisesta, koulutuksesta, työstä kohokohtineen ja kriiseineen, tuotteista, tuotantotavoista, töiden suunnittelusta ja asiakkaista. Kilpailusäännöissä korostettiin, että omaelämäkertojen arvo on niiden aitoudessa. Ohjeeksi annettiin, että tarinoita ei ”siloteltaisi”, vaan ne kerrottaisiin sellaisina kuin ne on koettu. Omaelämäkertakirjoituksen ohkeen oli mahdollisuus liittää myös valokuvia, negatiiveja tai dioja töistä, työskentelytiloista tai -tilanteista. Kirjoituskilpailussa ei mitattu paremmuutta, vaan kaikkien vastausten lähettäneiden kesken arvottiin kirjapalkintoja ja jokaiselle vastaajalle lähetettiin kiitoskirje.

Kirjoituskilpailuun saatiin yhteensä 25 vastausta. Vastausten joukosta oli erotettavissa kolme sellaista kirjoitusta, joissa kertojana oli tarinan päähenkilön sukulainen. Näissä tarinoissa kertoja oli kirjoittanut ainoastaan sisarensa, isovanhempiensa tai isotätinsä käsityön tekemisestä. Nämä tarinat, joista puuttuivat kertojan omat käsityön tekemiseen liittyvät kokemukset jätettiin tämän tutkielman ulkopuolelle. Tutkimusaineiston muodostavat ne 22 käsityöläistarinaa, joissa kirjoittaja itse kirjoitti pääosin omasta elämästään, omakohtaisen käsityöläisyytensä synnystä ja sen vaiheista.

Tutkimuksen kohteena olevien kirjoitusten ulkoasu vaihteli tiiviistä konekirjoitustekstistä harvaan, käsinkirjoitetuista kaunokirjaimista tikkukirjaimiin. Kirjoitusten keskenään erilainen ulkoasu tekee kirjoitusten täsmällisen sivumäärän arvioimisen vaikeaksi. Kirjoitukset olivat suunnilleen 2 - 13 konekirjoitusliuskaa pitkiä. Yhteensä tekstiä oli arvioilta noin 110 konekirjoitusliuskaa. Joidenkin käsityöläistarinoiden mukaan oli liitetty valokuvia, diakuvia, lehtileikkeitä ja itse suunniteltuja käsityöohjeita. Käsityöllistä toimintaa oli saatettu havainnollistaa myös itse tarinan ohkeen liitetyn ansioluettelon avulla.

Käsityöläistarinoihin oli kirjattu elämäntarinoille luonteenomaisia yksilöllisiä tuntemuksia, kokemuksia ja muistoja. Niissä kerrottiin lapsuudesta, kouluajoista, työelämästä, oman perheen perustamisesta, enimmäkseen arkeen liittyvistä asioista. Vapaasti muisteltujen elämänvaiheiden kirjaaminen tuotti sekä rikasta ja

rönsyilevää että hillittyä ja muodollista tekstiä. Toisistaan poikkeavien tarinoiden tulkinnan välineiksi on seuraavassa esitetty viisi erilaista tapaa sijoittaa tarinat keskenään kommunikoivaan muotoon. Käsityöläistarinoista haetaan ensiksi käsityöläisyydelle annettuja määritelmiä. Sitten tarinoita tarkastellaan naisten tuottamina kirjoituksina. Lisäksi niitä jaotellaan tarinan kertojien sukupolvien sekä tarinoiden kerrontatyylin mukaan. Lopuksi käsityöläistarinat asetetaan kolmen eri otsakkeen alle sen mukaan, miten tarinat lukijaansa puhuttelivat, miten ja minkälainen käsityön merkitys niistä välittyi.

Käsityöläistarinoiden kertojien henkilöllisyys on suojattu käyttämällä tarinoista poimittujen otteiden yhteydessä oikeiden nimien tilalla peitenimiä. Henkilön nimen perässä oleva vuosiluku kertoo kirjoittajan syntymävuoden ja ikävuosi kirjoittajan iän kirjoitushetkellä vuonna 1993. Kirjoittajien ikä on lähinnä henkilöiden havainnollistamista auttava arvio. Todellinen ikä jää puuttuvien kirjoituspäivämäärien tai yhden kertomuksen kohdalla puutteellisen syntymävuoden takia arvailujen varaan. Käsityöläistarinoiden kertojien peitenimet, iät ja ammatit on lueteltu liitteessä 2.

6.3.1 Käsityöläisyys tarinoissa

Kilpailuohjeissa ei ennakolta tarkoin rajattu sitä, mitä käsityöläisellä tarkoitetaan. Osallistumalla kilpailuun kirjoittajat tulivat näinollen samalla itse määritelleeksi sen, minkälainen käsityöllinen toiminta tekee heistä käsityöläisen. Kirjoittajien suhde käsitöihin vaihteli kirjoitushetkellä ammatillisesta toiminnasta puoliammattilliseen ja harrastukselliseen toimintaan. Mukana oli myös sellaisia käsityöllistä toimintaa harjoittavia kertojia, jotka nimesivät itsensä taiteilijoiksi.

Ammatillisen käsityön tekeminen ja harrastuskäsitöiden erottaminen toisistaan on useimmista tarinoista hankalaa. Sen lisäksi käsityön rooli saattaa elämänkulun myötä myös vaihdella. Sellaiset tarinoista löytyvät ilmaisut, kuten *olen aina pitänyt käsitöiden tekemistä itsestään selvänä tai käsityöläinen kehdestä hautaan*, osoittavat, miten käsityöläisyys liitetään omaan elämään kiinteästi kuuluvana ominaisuutena. Käsitöiden tekemistä kuvaillaan *sisäänrakennettuna ominaisuutena* tai

pakonomaaisena tarpeena tehdä käsillä jotakin. Käsityöläisyys ei siis yksinomaan merkitse käsityöammatin harjoittamista, pelkkää ansiotyötä, vaan on ymmärrettävissä laajemmin, käsin tekemistä arvostavan elämäntyylin noudattamisena. Käsityöläisyyden voidaan sanoa olevan ensisijaisesti elämäntapa, jonka eri vaiheisiin käsitöiden tekeminen ja käsityötaitojen vaaliminen muodossa tai toisessa kuuluvat. Käsityön tekeminen on voinut olla ensin harrastus, josta on ajan myötä saatu myös toimeentulo. Ammatillisen käsityön tekemisen loputtua on käsitöiden merkitys harrastuksena saattanut jälleen korostua. Kuvaavinta on se, miten kertoja kirjoittaa:

Olen **aina** harrastanut käsitöitä. Nautin työskennellä käsilläni ja nähdä jotain konkreettista syntyvän. (Miia s. 1968, 25 v.)

Se, että käsityöläistarinan kertoja saattoi nimetä itsensä taiteilijaksi todentaa hyvin sen, miten taiteen ja käsityön välinen ero on vaikeasti hahmoteltavissa. Käsityönä tehtävä toiminta voi tekijänsä mielessä täyttää sekä taiteelle asetettuja vaatimuksia, kuten yksilöllisyyden ja luovuuden kriteerejä, että lukeutua perinteisemmän käsityön, taitavan tekemisen, piiriin. Lisäksi voidaan ajatella, että taiteen tekeminen, itsensä ilmaiseminen tiettyjen materiaalien ja tekniikoiden avulla, edellyttää osaltaan myös käsityönomaista tekemisen taitoa. Johonkin tavallisen käsityön ”ylittävään” viittaa kuitenkin eräs käsityöläistarinan kertoja taiteellisesta käsityöstä kirjoittaessaan:

Nyt olen ollut pari vuotta ohjaustyöstä eläkkeellä ja voinut ainakin itse tehdä niitä ”taiteellisiakin” kokeiluja perinteisen kudonnan pohjalta. (Siiri s. 1928, 65 v.)

Kuten jo aiemmin on todettu, on kenties tarpeetontakin vetää jyrkkiä rajoja taiteen ja käsityön / taidekäsityön välille. Erottelujen tekoa ei ole käytännössä suosittukaan esimerkiksi suomalaisten taideomaelämäkertomuksia perään kuuluttaneen *Elämysten jäljillä* -kirjoituskilpailuun saatujen vastausten analysoinnissa. Näistä taiteen tekemistä tai kokemista kuvaavista omaelämäkerroista käsitöitä käsitteleviä elämäkertomuksia on päädytty käsittelemään yhdessä kuvataidetta käsittelevien kertomusten kanssa. (Ks. Linko 1998.)

6.3.2 Käsityöläistarina naisen kertomana

Kaikki käsityöläistarinat olivat naisten kirjoittamia. Sukupuoleen sidottuja kirjoittamistapoja, kielellisiä ilmaisu- ja muistojen jäsentämisen tapoja on eritelty useissa elämäkertatutkimuksissa. On esitetty oletuksia esimerkiksi siitä, että naisille tyypillistä olisi yksityisen ja henkilökohtaisen elämän alueen aiheista kirjoittaminen miesten keskittyessä julkisen elämän alueen tapahtumiin ja saavutuksiin. Myös puhe sukupuoleen sidotuista esitystavoista, naisten fragmentaarista ja epäjatkuvasta sekä miesten koherentista ja lineaarisesta esitystavasta, on vakuuttanut tutkijoita enemmän tai vähemmän. (Ks. Hyvärinen, Peltonen & Vilkkonen 1998, 9 - 15.)

Puuttumatta tämän enempää naisena kirjoittamiseen, naisille tyypilliseen kertomisen tapoihin, lienee paikallaan todeta, että naisten osallistuminen kirjoituskilpailuihin on yleisesti ottaen miehiä innokkaampaa. Eskola (1998, 48) arvelee tämän liittyvän siihen, että naiset ylipäänsä harrastavat kirjoittamista miehiä enemmän. Se että, *Käsityöläisyyden monet kasvot* -kirjoituskilpailuun saadut kaikki 25 kertomusta olivat naisten laatimia, ei siis sinänsä ollut yllättävää. Naisten runsaasta osallistumisesta kirjoituskilpailuihin kertoo esimerkiksi Kontulan ja Haavio-Mannilan laaja suomalaisten seksikäyttäytymistä erittelevän tutkimuksen aineisto. Kirjoituskilpailuun lähetetyistä vastauksista 68 % oli naisten kirjoittamia. (Kontula & Haavio-Mannila 1995, 46)

Aineiston määrällinen edustavuus ei tässä tutkielmassa riitä siihen, että voitaisiin ajatella käsityöläisyys-sanan kuvaavan erityisesti naisille tyypillistä käsitöihin sitoutumista. Se, että käsityöläisyys-sana viritti naiskertoajat kuvailemaan käsityöllistä toimintaansa läpi elämän vaikuttavana elämäntyylinä, ei merkitse sitä, etteivätkö myös käsitöitä tekevät miehet tuntisi sanoin. Miespuolisten käsityöläisten vastaamatta jättämistä voidaan selittää sillä, että miesten on kenties ollut naisia vaikeampaa tarttua kynään ja eritellä käsityöllistä toimintaansa paperille. Voi olla myös mahdollista, että esimerkiksi sellainen konkreettinen seikka kuten kirjoituskilpailun julkaiseminen naisille suunnatuissa lehdissä, on saattanut vaikuttaa miesten käsityötarinoiden puuttumiseen.

Käsityöläistarinoiden kirjoittajien naisvaltaisuuden takia tarinat punoutuvat varsin yksipuolisesti ns. pehmeiden materiaalien työstämisen ympärille. Kertoji-

en kuvailemat oman tekemisensä tuloksena syntyneet tuotteet, kuten sisustustekstiilit (*ryijyt, matot, poppanat, kuultokudokset, täkänätyöt* jne.) ja erilaiset vaatteet (*villapaidat, -sukat, lapaset, jakkupuvut, housut* jne.), osoittavat kertojien edustavan enimmäkseen perinteisesti naisten aloina tai ammatteina pidettyä käsityötä. Poikkeavia käsityötuotteita ovat erään käsityöläisen harrastuksenaan tekemät *tuohisormukset*, erään taiteilijan *keramiikkatyöt* ja *akvarellimaalaukset* sekä nukketatteritaiteilijan valmistamat *nukketatterinuket*. Tarinoiden kertojien joukossa on lisäksi tekstiilialan opettaja, kutomonjohtaja, ateljeeompelija, kutojia sekä vaatetus suunnittelun ja erityistekniikoiden opiskelijoita.

Siitä huolimatta, että yksinomaan naiset ovat käsityöläistarinoiden kertojina, välittyä heidän kerrontansa kautta myös miesten käsityön tekeminen. Kun käsityöläisnaiset ovat kertoneet omasta käsityön tekemisestään, eivät he ole voineet välttyä kertomasta samalla myös lähipiiriinsä kuuluvien ihmisten käsityötaidoista. Näissä kuvauksissa käydään läpi sisarusten, vanhempien ja isovanhempien käsityön harrastaminen:

Isänisä on ollut kyläseppä ja tältä isäni on saanut käsitöiden tekemiseen hyvät opit. Isä nikkaroikin hyvin ahkerasti, hän valmisti milloin meille lapsille leluja, milloin äidille kapustoja, milloin sukulaisperheille talon kattoja. Näin olenkin saanut perintönä taitoa ja tietoa käsitöistä ja oppinut arvostamaan niitä. (Satu s. 1968, 25 v.)

Kertojat paikantavat oma käsityöintonsa lähes poikkeuksetta menneiden sukupolvien välittämään perintöön, jolloin yhden tai useamman käsitöitä tekevän sukulaisen antama esimerkki on ollut merkittävä esikuvan sukupuolesta riippumatta.

6.3.3 Tarinankertojien sukupolvet

Yksi tapa järjestää käsityöläistarinat on tarkastella niitä eri sukupolviin kuuluvien kertojien välityksellä. Käsityöläistarinoiden kertojien sukupolvittainen jako perustuu siihen, että samana aikana eläneitä ihmisiä yhdistävät käsitöiden tekemisen ohella myös samankaltaiset elämäkokemukset, yhteiskunnalliset olosuhteet ja tapahtumat.

Kilpailuun kirjoittaneet naiset olivat hyvin eri-ikäisiä. Kun nuorin kirjoittaja oli kirjoitushetkellä vasta 21 vuotias opiskelija ja vanhin eläkkeellä oleva 89 vuotias kirjoittaja, liikutaan tarinoissa hyvin erilaisten muistokulttuurien alueella. Tämän tutkielman pääasiallisen näkökulman, postmodernin ajan haasteiden, kannalta hedelmällisintä on tarkastella tarinoita jakaen ne vanhemman ja nuoremman sukupolven kertomuksiksi. Nuorten kertojien sukupolven muodostavat tällöin ne vuosina 1956 - 1972 syntyneet käsityöammattiin opiskelleet kirjoittajat, joiden voidaan ajatella rakentaneen käsityöläisyytensä postmodernille ajalle tyypillisten piirteiden vallitessa (12 kertomusta). Nuorimmat käsityöläistarinoiden kertojat opiskelivat kerrontahetkellä vaatetussuunnittelua tai erityistekniikoita Kuopion käsi- ja taideteollisuusakatemiassa. Heidän kertomuksiansa oheen oli liitetty äidinkielen lehtorin saatekirje, josta ilmeni, että kirjoituskilpailuun oli yhdessä päätetty osallistua äidinkielen kurssilla.

Vanhempien kertojien historiallinen perspektiivi ulottuu postmoderniksi kutsuttua yhteiskuntaa varhaisemmalle ajalle. Vanhemman sukupolven muodostavat vuosina 1904 - 1948 syntyneet kirjoittajat, jotka kerrontahetkellä joko toimivat käsityöllisessä ammatissa tai olivat jääneet käsityöllisestä ammatista eläkkeelle (10 kertomusta). Merkittävä vanhemman sukupolven kirjoittajia yhdistävä yhteiskunnallinen tekijä on sota ja sitä seurannut pula-aika.

Vanhemman polven varhaisimmat muistot kertovat ajasta, jolloin *kangaspuut olivat maalaistalon tuvassa yhtä tärkeä työväline kuin pata ja kattila hellan päällä ruokaa valmistettaessa* (Siiri s. 1928, 65 v.). Ennen sotia syntyneiden kertomuksista välittyy kuva siitä, miten erilaisten tarve-esineiden valmistaminen kotona oli oleellinen osa maaseudun elämää. Käsintekemiseen vaadittavat tiedot ja taidot omaksuttiin ensisijaisesti vanhemmilta ja isovanhemmilta. Kodin tekstiilien ja vaatetuksen valmistamiseen vaadittavat opit siirtyivät äideiltä tyttärille:

Meitä oli neljä lasta, puoleksi molempia. Äiti vaati meitä tyttöjä ompelemaan kaikkia käsitöitä. Sukan parsimisesta se alkoi. (Helvi s. 1920, 73 v.)

Kun naisten hallitsemia taitoja ovat tarinoissa *kutominen, ompeleminen ja neulominen*, ovat miesten alueita *höyläpenkit ja pajatyöt, rekien, rattaiden ja peltokalujen*

korjaustyöt jne. Erilaisten käden taitojen oppimisen myötä välittyi samalla myös sukupuolen mukainen työnjako.

Lapsuusajan muistot piirtyvät kertojien mieleen tarkasti erilaisia tunteita ja tunnelmia myöten. Kuvauksien tunneväritys luo idyllistä ja kenties hieman romanti-soituakin kuvaa yhteisistä puhdehetkistä:

(...) suuressa pirtissä syysiltojen pimetessä, ulkotöitten loputtua, kokoonnuttiin joukolla koko talon väki yhteisen suuren öljylampun alle kuka villoja karstaten, kuka kehräten ja sukkapuikkoja heiluttaen. Kangaspuita oli paritkin pysytetty, kutojat kilvaten vuoroaan odotellen. (Ulla s. 1904, 89 v.).

Tällaisen kollektiivisen käsityöharrastuksen nostalgisointi on ymmärrettävää. Ovat-han yhdessäolo ja käsitöiden tekeminen liittyneet kiinteästi yhteen ja tarinoiden kerronnasta päätellen tarjonneet kirjoittajille mieleenpainuvia kokemuksia.

Tavaroiden valmistaminen kotioiloissa ja luovuus eri materiaalien käytössä korostuvat sota- ja pula-aikaa koskevissa kuvauksissa:

Sodan aikana saatiin panna kekseliäisyys koetukselle. Tavarat kaupoista loppui-vat tai olivat kortilla. Oli käytävä itselleen avuksi. Saimme hommattua lampaan, josta saatiin villoja ja viimeksi lihaakin. Pellavia kasvatettiin kaupungin vuokra-palstalla. (Helvi s. 1920, 73 v.)

Käsityönä tehtävien tuotteiden tuli olla laadukkaita, *vahvoja* ja *kestäviä*, unohta-matta kuitenkin työn huolellista jälkeä, jonka *kelpaisi naapureillekin näyttää*. Ylpeänä esitellään käsityö, *joka vieläkin, 60 vuoden jälkeen, on ehyt ja käytössä*. Tuhlailematon materiaalien käyttö, *vanhasta uutta -periaate*, on säilynyt vanhem-malla sukupolvella aina nykypäivään asti:

Räsymattojen kutomista vanhoista vaatteista olen harrastanut silloinkin, kun uutta keinokuitukudetta on ollut tarjolla ”pilkkahintaan!”. (Siiri s. 1928, 65 v.)

Vanhemman polven korostaessa käsityön laatua ja kestävyyttä asettavat nuoren polven kirjoittajat käsityölle laadun lisäksi yksilöllisyyden vaatimuksen. Kun lähes kaikenlaisia tuotteita on jo kaupan, on käsityönä tehtävien tuotteiden ansio siinä, että niiden kautta ihmiset *voivat korostaa persoonallisuuttaan ja yksilölli-*

syyttään. Eräs nuori kertoja toteaa, että *jos olisin tyytynyt kaupan valikoimiin, tuskin harrastaisin ompelua* (Anna s. 1969, 24 v.). Itsensä ja persoonallisten ideoiden toteuttaminen käden taitojen avulla ovat vahvoja käsityöammatin valintaan johtaneita perusteita.

Nuoren polven tarinoista löytyy vanhemman polven tarinoiden tapaan kuvausta kollektiivisesta käsitöiden tekemisestä. Yhdessä olemista värittävä käsityön tekeminen on säilynyt myös myöhemmälle ajalle. Öljylampun alta on tosin siirrytty television ääreen käsitöitä tekemään:

Olin tuolloin noin viisivuotias ja tottunut siihen, että perheen naisväki, äitini ja isosiskoni, neuloivat aina televisiota katsellessamme. Ja tietenkin minun piti päästä kokeilemaan samoja taitoja (...). (Leena s. 1966, 27 v.)

Yhtälailla nuoremman polven kertomuksista ilmenee se, miten kipinä käden taitojen harjaanuttamiseen ja arvostamiseen on lähtöisin kotoa:

Seurasin mielenkiinnolla sivusta kuinka äitini ratkaisi neulonnan saloja ja kuinka pappani pystyi taivuttamaan puita niin, että niistä tuli veneitä. Se oli sitä materiaalin ihmeellistä muuttumista, jonka halusin oppia. (Maria s. 1968, 25 v.)

Mielenkiintoista on huomata, miten tarkasti nuorten tarinoissa käsityöharrastuksen aloittamista muistellaan. Kuvailua ensikokeiluista värittävät *narskuvat puikot, hikiset kädet, liian tiukat silmukat, kirikkaansininen lanka tai sahanteräreunaiset kangaspalat*. Ensikosketukset käsitöihin koetaan suurta iloa tuottaneina tapahtumina, joihin on liittynyt paljon ennenkokematonta ja uutta. Käsitöiden opetteluun aloittaminen on nuorten sanojen mukaan avannut ovet kokonaan uudelleenlaiseen maailmaan: *Äitini opasti minua käsitöiden maailmaan* (Satu s. 1968, 25 v.), *mummoni vei minut mukaansa käsityön kiehtovaan maailmaan* (Sari s. 1967, 26 v.). Käsityötekniikoiden ja -materiaalien oppimista, ”käsityömaailman” hallitsemista, ei kuitenkaan pidetä helppona: *Miksi sitten olen valinnut käsityöläisen taistelevan tien?* (Maria s. 1968, 25 v.). Käsityöläisammatin harjoittamisen katsotaan edellyttävän jatkuvaa itsensä kehittämistä, uuden oppimista ja epäonnistumisten ja vastoinkäymisten luomiin haasteisiin vastaamista. *Olen vielä oppipoika ja haluan oppia tuntemaan käsityöläisten maailman* (Maria s. 1968, 25 v.).

Siitä huolimatta, että myös vanhemman polven tarinoista voidaan poimia ”oppipoikamaista”, hyvinkin nöyrää pohdintaa omien käsityötaitojen riittämättömyydestä, voidaan molempien sukupolvien tarinoista myös aistia ylpeyttä omista saavutuksista:

Tein kaikki lastenvaatteet, omat mekkoni, puseroni, hameen, miehelle kauluspaidat. Olen monet kerrat ihmetellyt, kuinka minä osasin, oppia käymätön. Neuloin lapsille villapaidat, sukat, lapaset, damaskit, tytöille mekot ym. (Leila s. 1920, 73 v.)

Käsityöläisyyttään aloittelevien nuorten tulevaisuuden pohdinnoista ei välity rikkauden ja menestyksen tavoittelu, vaan tärkeämpänä pidetään itsensä toteuttamisen mahdollisuutta. Yhteiskunnan kuitenkin uskotaan muuttuvan yhä enemmän käsityönä tehtyjä tuotteita arvostavaksi ja sen myötä oman taloudellisen toimeentulon uskotaan olevan turvattu:

Joskus olen miettinyt, kadottaako tämä rakas harrastukseni hohtonsa, jos alan tehdä sitä työkseni, mutta uskon, että innostukseni säilyy. (...) tulevaan uraani alalla jaksan suhtautua optimistisesti. Käsityöammattien arvostus on nousussa, ja kuluttajat vaativat tuotteilta yhä enemmän laatua ja yksilöllisyyttä. Näitä uskon voivani heille tarjota. (Miia s. 1968, 25 v.)

6.3.4 Käsityöläistarinoiden kerrontatyylit

Sisällöllisesti käsityöläistarinat poikkeavat luonnollisesti toisistaan, olihan tarkoituskin saada persoonallisia, omaa yksilöllistä elämää koskevia kertomuksia. Jotkut tarinat etenevät vuosilukujen tarkkuudella eri elämänvaiheesta toiseen. Osassa tarinoista on mukana tarkkoja kuvauksia eri käsityömenetelmistä, kun taas osa tarinoista pitää sisällään hyvin vertauskuvallista kerrontaa. Eri mittainen elämänhistoria on myös vaikuttanut niihin muistikuviin, joita tarinoihin on kirjattu.

Käsityöläistarinoissa kuvaus omasta elämästä välittyy eri tyyლისin kerrontakeinoin. Enimmäkseen tarinoiden sisältö on puettu arkiseen muotoon, eri elämänvaiheesta toiseen kronologisesti siirtyvään ja tarkkoja yksityiskohtia sisältävään kerrontaan. Oman elämän kerrontaa saatetaan värittää myös juhlavammalla tekstil-

lä, jossa paljastetaan omia ajatuksia pintaa syvemältä, puidaan iloja ja suruja. Juhlava kerrontatyyli paljastaa kertojansa tunteita maalailevin sanoin ja vertauskuvin.

Arkisen tyylin tarinoista välittyä kertojan halu valottaa lukijalleen siihenastinen elämänsä kokonaisuutena. Niissä vastataan tunnollisesti siihen, miten käsityöt ovat liittyneet kertojan elämän eri vaiheisiin:

Ala-asteella kaikenlainen käsityön tekeminen kiinnosti. (...) Yläasteella into käsityön tekemiseen lopahti. Alkanut murrosikä ja taitamaton käsityönopettaja saivat kiinnostuksen siirtymään muualle. (...) Lukioaikana innostuin ompelemisesta ja kankaankudontaan pääsin tutustumaan opiskelupaikkakunnan neuvontasemalla. (...) Abiturienttina olin jo varma, että jonkinlainen käsi- ja taideteollisuusalan koulutus odottaa minua jossakin. (Sari s. 1967, 26 v.)

Niillä kertojilla, joilla on takanaan enemmän elettyä elämää ja muisteltavaa, tarinat etenevät lapsuus- ja nuoruusmuistoista työelämän eri vaiheisiin. Niissä kerrotaan perheen perustamisesta ja vanhimmat kertojat kirjoittavat myös eläkkeelle siirtymisestäään. Huolellisinta oman elämän kuvaus on niissä tarinoissa, joissa tarinan oheen liitetty erillinen ansioluettelo kertoo vuosilukujen tarkkuudella kirjoittajansa elämästä.

Juhlavampi kerrontatyyli saattaa rakentua pirstaleisista muistikuvista tai tunnekuvauksista, jotka eivät välttämättä tarjoa aineksia kokonaiskuvan muodostamiseen kertojansa elämästä. Juhlavassa kerronnassa tunnelma välittyy rikkailla kielikuvilla: kangaspuilla *helskytellään minkä ehditään*, akvarellimaalauksia *sutikoidaan ilolla ja antaumuksella*, sorminäppäryys opitaan *saivarteluntarkaksi*. Äärimmillään juhlavamman tyylin käyttö on tuottanut tarinan, jossa ei kerrota muiden käsityöläistarinoiden tavoin käsityöhön liittyvistä elämänvaiheista, vaan käsityöläisyys ilmenee metaforina käytetyistä käsityötermeistä, joiden avulla kertoja on hahmunnut paljastaa muuta elämäänsä. *Vikatikit, purkautumattomat saumat ja lakanapitsit* ovat esimerkkejä sanoista, jotka rakentavat Saaran tarinaa *Kasvojeni ristipistot* -otsikon alle:

Se pahin vikatikki elämässäni on lähtöisin äitini hoikista sormista. Ja mitä ilmeisemmin minä olen yksi hänen purkautumattomista ja kipeimmistä saumoistaan, olinhan yhdeksän kuukauden ajan äitini sileää vatsaa venyttävä, ahdistuksensa ja

inhonsa itseeni imevä, räähkyvä muistutus yhdestä ihanasta yöstä. (Saara s. 1970, 23 v.)

Poikkeuksellisesta sisällöstään huolimatta on kyseinenkin tarina luettavissa käsityöläistarinaksi sen ollessa yksi kirjoituskilpailuun osallistuneiden käsityöalan opiskelijoiden kirjoittamista kertomuksista.

Huolimatta siitä, että käsityöläistarinat on kerrottu eri tyyleillä, vaihtelemalla kerrontatyylejä tai antamalla tarinoille hyvinkin toisistaan poikkeavia sisältöjä, yhdistää tarinoita kuitenkin pyrkimys esittää omat ajatukset, muistot ja tunteet hallittuina kokonaisuuksina. Ne on pyritty esittämään kertomuksina, joissa on selkeä alku ja loppu. Tarinat saattavat alkaa kerrontahetkeä kuvailevilla sanoilla, kirjoittavan minän paikallistamisella: *Istun keittiössä, teemuki toisessa kädessä ja kynä toisessa. Ajatukseni harhailevat jonnekin menneisyyteen.* (Riitta s. 1969, 24 v.). Tai kertomuksen alun sitomisella johonkin tiettyyn historialliseen aikaan: *Käsityöläisyyteni oli tähtiin merkitty jo syntyessäni pulavuonna 1931* (Aila s. 1931, 62 v.). Tarinan alku saattaa myös kertoa, mitä tuleva teksti pitää sisällään: *Kerron tässä ihan omin ajatuksin meidän perheen käsityöperinteestä.* (Leila s. 1920, 73 v.). Tarinoiden lopusta voidaan löytää tarinan kokoava lause: *Tällaista on ateljeeompelijana toimiminen mm.* (Tuula s. 1948, 45 v.). Tai ne voivat päättyä jonkinlaiseen loppuhuipennukseen, esimerkiksi johonkin elämänviisauteen: *Lopulta me ihmiset olemme samanlaisia. Pelaamme samoilla muodoilla, sekoitamme paletin samoista pääväreistä.* (Sari s. 1967, 26 v.).

Käsityöläistarinoiden erilaisiin kerrontatyyleihin sekä kertomusten alun ja lopun muodostamiin harmonisiin kokonaisuuksiin on luonnollisesti vaikuttanut kertojan verbaalinen lahjakkuus, kyky tuoda ajatuksiaan julki kirjoittamisella. Lisäksi on tärkeää palauttaa mieleen Vilkon aiemmin (kappale 6.2.2) esittämät ajatukset omaelämäkerrallisten kirjoitusten tuotantoehdoista. Kerrontaan vaikuttavat omaelämäkerrallisen tekstin laatijan tietoisuus siitä, miten omaelämäkerrallisia kirjallisia tuotoksia on tapana kirjoittaa ja miten esimerkiksi tässä yhteydessä käsityöläistarinan kertoja on kirjoituskilpailun ohjeita pyrkinyt noudattamaan. Myös kirjoittajan kirjallisuuden harrastuneisuus, kuten Mazzarella samassa yhteydessä totesi, on voinut tuoda käsityöläistarinoihin kaunokirjallisia piirteitä.

6.3.5 Käsityötarinoista uudelleen kudottua

Käsityöläistarinoiden kertojien erilaiset kirjoittamistyyli ja elämänkulkujen yksilöllisyys eivät pääse oikeuksiinsa tarinoita lokeroitaessa ja yleistykseen pyrittäessä. Usean luentakerran jälkeen tarinat alkoivat kuitenkin erottua toisistaan sen mukaan, minkälainen käsitöiden rooli tarinoista välittyy, mitä käsityöt ovat kertojiensa elämässä pääsääntöisesti merkinneet. Tarinoista välittyvä käsitöiden merkitys toi luentaan vielä yhden tulkinnallisen perspektiivin. Käsitöiden tekeminen punoutuu seuraavassa elannon saamisen, tietoisien ammatinvalinnan tai tunteiden ilmaisemisen ympärille.

6.3.5.1 Käsityöt elannon saamisen ehtona

Monet vanhimmat käsityöläistarinoiden kertojat kuvaavat käsitöiden olleen luonnollinen osa heidän lapsuutensa ja nuoruutensa arkea. Nämä kuvaukset käsityöllisestä toiminnasta liittyvät siihen yhteiskunnalliseen aikaan, jolloin eri kädentaitojen hallitseminen merkitsi elämässä pärjäämistä:

Jokainen oli oppinut taitonsa vanhemmilta, naapureiltaan ja keksinyt itse parannuksia. Toiset olivat taitavampia, mutta jokainen joutui tekemään, se oli elinehto. (Helvi s. 1920, 73 v.)

Kertojien oma käsityöammatti polveutuu siitä sukupolvien välittämästä traditiosta, jossa ovat olleet osallisina myös kertojien käsityöllistä toimintaa harjoittaneet vanhemmat ja isovanhemmat. Oman ammatin valinnassa käsityöllinen toiminta on ollut itsestään selvää, se *lankesi luonnostaan*, oli *perintöammatti*.

Omasta tarpeesta lähtöisin oleva tekeminen on seurannut monella kertojalla mukana nykypäivään asti. Itsetekeminen kuuluu kiinteästi kertojan elämäntapaan, se on aina ollut luonnollista ja itsestään selvää: *kulloisessakin tilanteessa tehdään, mitä silloin tarvitaan*. Itsetekeminen, paitsi tuottaa tarinan kertojille henkistä tyydytystä, mahdollistaa myös sellaisen tuotteen syntymisen, jossa toteutuu tekijän tärkeinä pitämiä ominaisuuksia. *En osaa ajatella tilannetta, että kaiken*

ostaisin kaupasta, kun usein on juuri niin, että sellaista ei löydy kaupoista (Aila s. 1931, 62 v.).

Kun käsityöläistarinaa välittyy käsitöiden merkitys ennen kaikkea elämiseen liittyvänä välttämättömyytenä, elannon ehtona, annetaan tarinassa sijaa myös negatiivisväritteisille käsityön kuvauksille. Työhistoriaa valotetaan muistikuvilla, jotka kertovat fyysisesti vaativista työtehtävistä ja epäsuotuisista työskentelyolosuhteista: *Rystyseni eivät kestäneet tiukan loimen välissä hankaamista, käteni olivat verellä ja hellät viikkokausia* (Helvi s. 1920, 73 v.). Lisäänsioiden hankkiminen käsitöitä tekemällä on merkinnyt kenties lapsiperheelle parempaa toimeentuloa, muttei ole jättänyt perheenäidille kovinkaan myönteisiä muistoja:

Kotona kutominen oli hankalaa, ahtaat paikat, kun ei ollut työhuonetta, keittiössä vaan. Perhekin oli häiriöksi, aina lapset jotain haki ja häiritsti. (Jenni s. 1923, 70 v.)

”Perintöammattina” välittynyt käsityöllinen toiminta ei tarkoita kuitenkaan sitä, että taidot käsitöiden tekemiseen olisi saatu yksinomaan lähipiirin opastuksella. Lukuunottamatta yhtä kertojaa, jota voidaan tarinan perusteella nimittää itseoppineeksi käsityöläiseksi, olivat kertojat hankkineet käsityölliseen toimintaansa myös ammatillista koulutusta. Tarinoissa kerrotaan mm. käsi- ja taideteollisuusoppilaitosten ja lukuisten erilaisten käsityökurssien antamasta opetuksesta. Myös yliopistoista on haettu mm. pedagogisia valmiuksia ja yrittäjäkoulutusta. Kuitenkin käsityötaitoja on tarinoiden mukaan opittu ennen kaikkea työn välityksellä. Kuvaukset työvuosista ovat samalla kuvauksia kertojan uusien kykyjen kehittymisestä ja ammatillisen minän monipuolistumisesta.

6.3.5.2 Käsityöammatti tietoisien valinnan tuloksena

Osassa tarinoista käsityöläisammattin valintaan on päädytty eri alojen hyötyjä ja haittoja punnitsevan pohdinnan sekä käytännön kokeilujen jälkeen:

Lukion jälkeen opiskelin lyhyen ajan taiteita, työskentelin muutaman vuoden aivan muilla aloilla ja tein vihdoinkin päätöksen pyrkiä johonkin käsi- ja taideteolli-

suusoppilaitokseen saadakseni muodollisen pätevyuden alalle, jota olin koko ikäni harrastanut. (Leena s. 1966, 27 v.)

Käsityöalalle päätyminen on *määrätietoisien hakeutumisen* tai *mielessä kypsyneen ajatuksen* tulosta. Oman alan löytäminen on ollut tietoisien ratkaisujen tekemistä, joille on haettu vahvistusta aina ammatinvalintapsykologia myöten. Toki näissäkin tarinoissa oma käsityöharrastus ja käsityömyönteinen kasvuympäristö ovat osaltaan vaikuttaneet käsityöammatin valintaan. Huomionarvoista on kuitenkin se, että kertojien sanojen mukaan heillä olisi ollut edellytyksiä ja mahdollisuuksia moneen vaihtoehtoiseenkin ammattiin.

Ne, joiden tarinoissa käsityöammattiin on päädytty tietoisien pohdinnan tuloksena, ovat pääasiassa nuoria. Lyhyempi eletty elämä ei luonnollisestikaan tarjoa yhtä laajaa muistelunäköalaa omaan elämään kuin vanhemmilla tarinankertojilla. Tästä syystä nuoren kertojan tarina on voinut kiteytyä yksityiskohtaiseksi oman koulutusuran eri vaiheita esitteleväksi kerronnaksi. Kuitenkin on hyvä muistaa myös ne erilaiset yhteiskunnalliset olosuhteet, jotka erottavat nuoremman ja vanhemman polven kertojia ja ovat muuttaneet käsityön luonnostaan lankeavasta perintöammattista tietoisien ammatin**valinnan** tulokseksi.

Nuoret ovat rakentaneet omaa käsityöllistä koulutusuraansa aikana, jota leimaa yhteiskunnan koulutussektorin monipuolistumisen myötä runsaat erilaiset käsityöammattiin johtavat opiskeluväylät. Toisaalta yhteiskuntaa ravistelleet taloudellinen lama ja suurtyöttömyys osoittivat, ettei mikäänlainen koulutus tuo mukanaan takuuarvaa työpaikkaa ja taloudellista toimeentuloa. Postmodernin ajan mahdollisuuksien runsauden ja valitsemisen vapauden käänttöpuolena ovat jatkuvan epävarmuuden sietäminen ja vastuun kantaminen omista päätöksistä. Aktiivinen oman elämän rakentaminen pitää tarinoissa sisällään omien valintojen arviointia: *Se, että päädyin opiskelemaan vaatetusalaa, tuntuu nyt hyvin luonnolliselta, kun katsoo ajassa taaksepäin* (Miia s. 1968, 25 v.) tai omien ratkaisujen kyseenalaistamista, *epäilyksiä siitä, olenko oikeassa (opiskelu)paikassa*.

Huolimatta eri sukupolvien erilaisista käsityöammattiin hakeutumisen taustoista yhdistää tarinoita se, että käsityö mielletään sellaisia tietoja ja taitoja vaativaksi tekemiseksi, jota ei yksinomaan muodollisen opiskelun kautta voi saa-

vuttaa. Tärkeää on *päästä kokeilemaan oppimaansa, teroittamaan kynsiään*, työelämään. Usealla nuorella tarinankertojalla on kerrontahetken opiskelua edeltävää käsityöalan työkokemusta sekä aikaisempia, kouluasteen ja ammattikoulun käsityöalan tutkintoja. Niistä saatuja valmiuksia pidetään yleisti ottaen hyvin arvokkaina.

6.3.5.3 Käsityöt tunteiden tulkkina

Aivan oman lukunsa ansaitsevat ne käsityöläistarinat, joiden kerronnasta historiallisten paikannusten löytäminen, tarinan yhdistäminen tiettyyn yhteiskunnalliseen aikaan, on vaikeaa. Nämä ajattomat kertomukset ovat paremminkin siltoja kertojan kirjoittamishetken maailmaan kuin kertojan elämänkulun selvennyksiä. Tarinan kerronnassa saattaa kirjoitushetken haikeus, *tuntuu, että pitäisi päästä kotiin, järvelle kesäksi kalastamaan*, vaihtua luontevasti luovan toiminnan lähtökohtien pohdintaan:

Kuulostaa fraasilta; yllättäen luonto ja sitä ympäröivä rauha tuntuu tärkeältä. Tietoisesti ei aina tule ajatelleeksi, että luonnosta (ja meistä) töissämme käyttämämme muodot ja värit tulevat. Samat kuvat ja kuviot, mitä luonnossa näemme itsestäänselvyyksinä, toistuvat rakennetussa ympäristössämme. Esineet ja tavarat ovat usein kuin klooneja suoraan kasveista, eläimistä tai ihmisistä. (Sari s. 1967, 26 v.)

Nämä tarinat ovat joko juhlavia, omien tunnetilojen kautta kerrottuja, tarinoita tai arkisempia johdatteluja ymmärtämään käsitöiden tärkeys ennen kaikkea itsensä toteuttamisen ja omien tunteiden ilmaisemisen välineenä. Kaiken kaikkiaan niissä paljastetaan omaa elämää pintaa syvemmältä. Niissä saatetaan kuvailla luomisprosessin herättämiä tunteita:

Onko uuden luominen sitten aina tuskallista? Sitäkin, mutta kun prosessin rattaat ovat taas rämisset luomisen läpi, voin tuntea joukottain ailahduksia: helpotusta, onnistumisen iloa, pohjatonta väsymystä, tyhjyyttäkin. Kuin vanha, natisevan kuivaksi väännetty lattiamoppi. Palautuminen vaatii hiukan aikaa. (Paula s. 1972, 21 v.)

Tällaisessa kertomuksessa saatetaan oman elämän tarina esittää hyvinkin vahvoihin tunnelatauksiin ja antaa viitteitä sisäisestä levottomuudesta, halusta olla muista poikkeava:

Silittämisen sijaan haluan rutistaa, yhteenliittämisen sijaan repiä. Käteni piirtää mieluummin suoraa ja terävää kuin pehmeää ja pyöreää, eikä se virkkaa lakanapitsiä, ei ainakaan valkoista. Kiihkeästi haluan uida vastavirtaan, olla kokopäiväkapinoitsija. (Saara s. 1970, 23 v.)

Kun tarinassa käsityön merkitys ilmaistaan omien tunteiden välittämisen keinona tai itse kertominen on tuottanut tunnepitoisen tekstin, ei tarina välttämättä kerro eri oppilaitoksista tai työvuosista. Käsityöalalle johtaneita syitä voidaan peilata itse tekemisen kautta saatuihin kokemuksiin:

Käsityöläisyyden suurinta antia on minulle tekemisen ilo. Nähdä ja kokea koko se prosessi raaka-aineesta tuotteeseen. Se sisältää niin paljon oppimisen riemua ja tekemisen iloa, että haluan kokea prosessin uudelleen ja uudelleen. (Maria s. 1968, 25 v.)

Käsitöiden tekeminen voidaan liittää myös tärkeäksi osaksi tekijänsä identiteettiä. Tällöin käsityöllisen toiminnan tärkeys esitetään hyvin yksiselitteisesti ja päättäväisesti: *Ammattini on osa minua. (...) Se täydentää minua. Haluan esiintyä vain ammattini kautta* (Irja s. 1930, 63 v.). Käsityölliseen toimintaan on lisäksi johdattanut mahdollisuus valmistaa käsityötuotteita, jotka toimivat omien tunteiden tulkeina. Se on halua *ilmaista itseään materiaalien kautta*.

Näiden kertomusten arvo on niiden yksilöllisessä ja värikkäässä kerronnassa. Kielenkäytöltään rikkaat tarinat havahduttavat, liikuttavat ja herättävät lisää kysymyksiä. Ne jopa viihdyttävät tarjoten verbaalisesti kaunista ja sisällöllisesti huoliteltua luettavaa. Ne myös vakuuttavat lukijansa tekstin sisällöstä.

Eräaseen, poikkeuksellisen taitavaa kuvailua sisältään, käsityöläistarinaan lukija johdatetaan Mika Waltarin Inspiraatio-runolla. Kyseinen tarina päättyy tarinan kertojan itse tuottamaan lyyriseen tekstiin. Näiden tekstien väliin kertoja on osuvasti vanginnut ajatuksiaan idean tuottamisen kurittomuudesta. Seuraava ote tästä tarinasta tarjoaa mielenkiintoisen tavan ymmärtää luovan toiminnan olemusta paljastaen luovan työn tekijän sisäistä maailmaa. Samalla se värittää niitä teoreetti-

sia malleja, joita käsityöllisestä tuotesuunnitteluprosessista aiemmin esitettiin (kappale 3.2). Tarinassa on verbaalisesti kuvitettu idean työstämiseen liittyviä eri vaiheita aina idean kehittelystä sen saattamiseen hyväksyttävään, myyvään, muotoon:

Ideat sinkoilevat ajassa kuin atomit ja molekyylit aineessa.

Ne piiloutuvat tajuntasi taakse ja kun yrität houkutellessa niitä esiin, et näe vilautakaan.

Liikkumatta, henkeäsi pidätellen yrität pyydystää noita vikkeliä valopilkkuja, mutta juuri kun luulet saaneesi kiinni, ne vain katoavat. Ne ovat arkoja otuksia.

Ihmismielen valopilkut. Ne tarvitsevat hyvää hoitoa ja ennenkaikkea ravitsevan kasvualustan.

Hitaasti joku niistä alkaa kasvaa. Se versoo ja jakautuu. Kypsyä hiljalleen kallon suojassa. Valmistuttuaan se haluaa päästä maailmaan - uusi tuliterävä ajatus! Otan sen hellästi vastaan. Aina yhtä hämmästyneenä ja hyvilläni. Yritän muistaa, että se on vasta pyydystetty. Niinkuin kala, myöskin idea täytyy perata ja valmistaa. Muokausvaiheen voi tehdä eri tavoin; hyvin tai huonosti. Ei saa poistaa liikaa, mutta ei myöskään jättää mitään ylimääräistä. Ideaa täytyy kehittää, mutta ei saa kypsentää liikaa, se voi myös hajota.

Mistä minä saan ideoita? Ihan mistä vaan. Koko ajan muisti arkistoi mielenkiintoisia esineitä, eläimiä, ihmisiä, värejä, muotoja, tuntua. Aistien kautta kokemukset siirtyvät muistilokeroihin odottamaan, kunnes niitä tarvitaan ja kaivan ne esiin.

(...) Joskus saattaa löytää niin rikkaan idean, että kehittämällä ja muokkaamalla ideaa, voi käyttää sitä monta eri kertaa. Kun olen keksinyt omasta mielestäni hyvän idean, on minun uskottava siihen. Se on mielestäni kaikkein vaikeinta.

Ideani, ajatukseni luonnoksiin puhallettuna. Omiani, mieleni jatko-osia ja ulokeita. Yhdessä me pelkäämme sitä, joka ei meitä hyväksy. Sillä me haluamme tulla valituiksi. (Paula s. 1972, 21 v.)

7 TARINAN LOPPU - YHTEENVETO TUTKIMUKSESTA

Ajatus todellisuudesta moninaisena ja vaikeasti mitattaviin osiin paloittelavana ilmiönä laadullisen tutkimuksen lähtökohtana (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 161) todentuu hyvin tutkittaessa käsityöllistä toimintaa. Yhtenä kiinteästi inhimilliseen kulttuuriin liittyvänä ilmiönä tarjoaa se yhtäältä värikkäitä ja mielenkiintoisia, toisaalta vaikeasti lähestyttäviä ja moniselkoisia tutkimusaiheita. Käsityölliseen tekemiseen liittyvät tekijän yksilöllisten ominaisuuksien, tietojen ja taitojen ohella olennaisesti myös tekemisen tekijässään herättämät tunteet ja toiminnalle asetetut tavoitteet. Harrastustavoitteinen tai ammatillinen käsityön tekeminen saa omat piirteensä käytetyistä materiaaleista ja tekniikoista riippuen. Olennaisia ovat myös tekemisen tuloksena syntyvät käsityötuotteet, tekijän kykyjen ja materiaalin ominaisuuksien konkreettiset yhteensulautumat. Toisin sanoen ”käsien tekeminen ei ole vain tuottamistoimintaa käsityötekniikoin, se on jotain paljon enemmän” (Kojonkoski-Rännäli 1995, 9).

Käsityötä lähestyttiin tässä tutkielmassa itse tekijöiden, tavallisten käsityöläisten, omaa tekemistä ja sen kokemista kuvailevia omaelämäkerrallisia kirjallisia tuotoksia tarkastelemalla. Omaelämäkerrallisen materiaalin työstäminen ja sen käyttö tieteellisen tutkimuksen aineistona liittyy läheisesti postmoderniin aikaan yhdistettyyn yksilön identiteetin rakentamista ja oman elämän konstruoimista koskevaan keskusteluun. Itsen omaelämäkerrallisella selittämisellä on perinteisesti kuuluisien tai merkittävien henkilöiden elämän ohella paikkansa myös tavallisten ihmisten tavallisissa elämänsäilyisissä. Itsen ja maailman suhteen tarkastelussa omaelämäkerrallinen narratiivi, kirjallisessa tai ei-kirjallisessa muodossa esitettynä, tukee yhtenäisen itsetuntemuksen ja minäkuvan rakentamista (Giddens 1991, 76).

Mitä tulevaisuuteen tulee, en usko, että poikkeaisin polultani kovinkaan kauas. Koko tapahtumarikasta aikaa miettiessäni ei minulla ole katumisen aihetta valinnoissani. (Riitta s. 1969, 24 v.)

Kuten yllä oleva katkelma eräästä käsityöläistarinaasta osoittaa, liittyi käsityön merkityksen kuvailu laajempaan kertojien omaa elämäänsä koskevien valintojen ja päätösten pohdintaan. Tarinoita kirjoittaneet kertojat toimivat itsetietoisina ja -kriittisinä yksilöinä, jotka omaa elämäntarinaansa kirjoittaessaan ja muistojaan tietoisesti työstäessään, osallistuivat samalla myös oman elämänsä rakentamiseen. Arviointia nykyhetkestä käytiin peilaamalla sitä menneisyyden valintojen ja tulevaisuuden odotusten välillä, mietittiin sitä, oliko omissa valinnoissa mahdollisesti katumisen aihetta. Oman elämän asettaminen kertomukseksi, jossa tapahtumilla on jälkikäteen taipumus näyttäytyä tarkoituksenmukaisesti toisiaan seuraavina syyseuraus-asetelmina, palvelee oman elämän ja ympäröivän maailman suhteen hahmottamista. Omassa elämässä taaksepäin katsominen ja oman elämän historiallisuuden pohtiminen kuuluvat postmodernin ajan henkeen. Se on yhdenlainen itsetutkiskelun ja yksilöllisen elämäkulun konstruoimisen väline.

7.1 Arkista ja juhlavaa käsityöläiselämää

Käsityöläisten omaelämäkerrallista kerrontaa käytettiin tässä tutkielmassa selventämään ammatillista tai harrastuksena tapahtuvaa käsityöllistä toimintaa. Kiinnostuksen kohteena oli käsityöläisen elämäkerta, mitä ja miten siitä kerrottiin. Tutkielmassa haluttiin myös selvittää sitä, miksi käsityöläiseksi oli ryhdytty ja lisäksi tavoitella käsityöläisten ajatuksia käsityöllisen toiminnan harjoittamisesta postmodernissa ajassa.

Kuvaus käsityöllisestä elämästä oli tarinoissa puettu yksityiskohtaisesti elämänvaiheesta toiseen siirtyvään arkiseen kerrontaan tai tunteilla ja kielikuvilla rikastettuun juhlavaan kerrontaan. Tulkinallisesti mielenkiintoisia olivat ne tarinat, joiden kerronnan kautta lukijalle avautui mahdollisuus eläytyä tarinan kertojan tun-

netiloihin ja nauttia moni-ilmeistä kuvailusta. Se, että elämyksellisyys ja kertojan omat tuntemukset eivät kaikista tarinoista yhtä hyvin välittyneet, osoittaa, ettei käsityökokemusten julkituominen kirjoittamalla ole välttämättä yksinkertaista. Käsin tehtävän työn havainnollistaminen ja käsityön herättämien tunteiden asettaminen paperille vaatii kirjoittajalta sanallista lahjakkuutta. Kenties juuri kokemus sen vajavuudesta sai käsityöläistarinoiden kertojat liittämään kertomuksiansa oheen runsaasti muutakin työskentelyä havainnollistavaa dokumenttia. Valokuvat, lehtileikkeet ja käsityöohjeet kertoivat niistä tekemisen tuloksena syntyneistä käsityötuotteista, joilla oli ollut merkitävä sija käsityöllisessä toiminnassa. Ne kertoivat osaltaan tekijänsä tarinaa, olivat osa kertojansa käsityöläiselämää.

Käsityöläistarinoiden yleissävy oli elämänmyönteistä ja realistista. Tarinoista heijastui kertojiansa oman alan ja itselleen tärkeäksi kokemansa asian löytämisen tuomaa harmoniaa. Elämäntarinoita väritti myös ylpeys, jota tarinanjat käsityöalan edustajina tunsivat. Vahvoja tuntemuksia olivat myös itseluottamus ja usko omiin taitoihin, vaikkei käsityöllisen toiminnan uskottu olevan taloudellisen vaurauden ja menestyksen tae. Käsityöammattin harjoittamisen esitettiin edellyttävän paljon arkista aherrusta ja itsekuria. Juhlavuus arjen keskellä oli kuitenkin saatavissa mahdollisuutena toteuttaa itseään ja nauttia oman käden jäljistä.

Tarinoissa käsityöläiseksi ryhtymisen syyt polveutuivat isovanhempien ja vanhempien välittämästä perinnöstä. Aikaisempien sukupolvien kädentaitoja arvostettiin suuresti ja haluttiin myös itse osallistua perinteen siirtämiseen edelleen tuleville sukupolville. Vanhemmille tarinankertojille käsityöammattiin päätyminen oli ollut ennemminkin olosuhteiden sanelemaa nuoremman sukupolven kertojien kuvaillessa tarkan harkinnan ja eri vaihtoehtojen punnitsemisen myötä valittua käsityöläisammattia. Käsityöllinen toiminta välittyi kuitenkin molempien sukupolvien kerronnasta elämäntapana, johon oli sitouduttu vahvasti huolimatta siitä, liittyikö käsitöiden tekeminen kirjoitushetkellä ammatilliseen vai harrastustavoitteiseen toimintaan. Käsityölliseen elämäntapaan oli tarinoiden kerronnan perusteella yhdistettävissä itsetehdyn, yksilöllisen ja laadukkaan käsityötuotteen arvostus ja jatkuva itsensä ja omien taitojensa kehittämisen halu.

Vaikka kirjoittajilla oli mahdollisuus pohtia yhteiskunnallisten muutosten vaikutusta käsityöllisen toiminnan harjoittamiseen, mietittiin sitä tarinoissa yleisesti

ottaen hyvin vähän. Joka tapauksessa ainakin tarinan kirjoitushetkellä käsityöammattiin opiskelleilla nuorilla riitti uskoa oman alansa tulevaisuuteen. Yleisen käsityömyönteisyyden ja käsityötuotteiden arvostuksen lisääntyminen nähtiin käsityöammatin harjoittamisesta saatavan toimeentulon perustana.

Tulevaisuuden visiot oli useimmiten esitetty yhdellä tai kahdella lauseella kirjoituksen lopussa. Osaltaan tulevaisuutta koskevien arvioiden vähäisyyttä selittää käsityöllisen toiminnan luonne, joka on enemmän tässä ja nyt -tapahtuvaa, ulkoisesti hyvin vaatimattomissakin olosuhteissa toteutuvaa, erilaisten materiaalien parissa työskentelyä. Toimintaa ohjaavat sellaiset sisäiset tuntemukset, joiden toteuttamisen esteenä eivät ole niukka toimeentulo tai arvostuksen vähäisyys. Käsityöelämykset ja -kokemukset eivät ole perimmiltään rahassa mitattavissa.

Käsityöläistarinoiden sanoma käsityöllisen toiminnan tulevaisuuden näkymistä kiteytyy suurimmalta osin seuraavaan lainaukseen:

Käsityön alkuperäinen tekemisen tarve on muuttunut sen todellisesta tarpeesta, teollisen tuotannon ja koneiden ansioista niin paljon, ettei mielestäni enää kannata edes omaksi ilokseen jatkaa kilpailua koneiden kanssa, vaan pyrkiä työssään pintaa syvemmälle, jonkinlaiseen taidekäsitöiden suunnitteluun ja tekemiseen. (Siiri s. 1928, 65 v.)

Yhteiskunnan ja sen myötä myös käsin tehtävän työn merkityksen muuttuminen on tosiseikka. Kun tavaroita saa muutenkin kuin tekemällä niitä itse, syntyy käsityön syvin merkitys esteettisistä ja tekijän itsensä toteuttamisen tarpeista. Muuttuva maailmaa tuskin uhkaa käsityöstä pitävien yksilöiden käsin tekemisestä saamaa henkistä mielihyvää. Teollisen tavaratuotannon vastapainoksi käsityöllisen toiminnan kautta syntyneet tuotteet tarjoavat kuluttajille mahdollisuuden viestittää perinteiseen käsityöhön liittyviä arvoja. Uusi tekniikka ja uudet materiaalit voivat osaltaan myös edesauttaa käsityöllistä toimintaa uusia mahdollisuuksia tarjoamalla ja mielikuvituksen kenttää laajentamalla. Tarve luoda sopusointu perinteen ja modernin välille lienee käsitöiden tekemisessä yhtä oleellista kuin postmodernissa ajassa muullakin elämisen alueella. Tulevien tutkimusten haasteeksi jääkin selvittää, miten perinne ja nykyisyys esimerkiksi koulukäsitöissä kohtaavat. Tarjoavatko oppituntien sisällöt riittävästi haasteita monivirikkeisen ja varsin dynaamisen ajan lapsille ja nuorille?

7.2 Tutkimuksen luotettavuudesta - mikä sai käsityöläiset kirjoittamaan?

Tämä on aika huonoa kirjoitusta. En kehdannut viedä mihinkään puhtaaksi kirjoitettavaksi. Näkö tekee haittaa, samoin käsi vapisee. Halusin kumminkin osallistua kilpaan, en palkintomielessä. Saa julkaista, jos se siihen kelpaa. (Jenni s. 1923, 70 v.)

Vapaasti tuotettujen omaelämäkerrallisten kertomusten arvo on niiden aitoudessa ja autenttisuudessa. Niistä kuultavat läpi kertojan mielialat, eikä niitä rasita tutkijan ennakoita asettamat muotoilut ja rajoitukset. Se, miten käsityöläisen ammatillinen elämäkerta asettui kertomukseksi ei suoranaisesti paljastanut menneitä tapahtumia. Omasta elämästä kertominen tapahtui tarinan kirjoittamishetkellä, siinä paljastettiin kirjoitushetkellä merkittävänä pidettyjä tapahtumia ja asioita. Uudelleen kirjoitettuna tarinat voisivat saada aivan toisenlaisen muodon.

Omaelämäkertatarinoita ei voida lukea historiallisena totuutena. Historiallisen totuuden ja objektiivisen todellisuuden kuvauksen esteenä ovat kirjoittajan kertomukseensa sisällyttämät subjektiiviset valinnat. Omaelämäkerroissa on kyse siitä, mitä ja miten tarinan kertoja haluaa elämästään kertoa. Kyse on aina kirjoittajan merkittävänä pitämistä tapahtumista ja niiden varaan rakentuvasta kertomuksesta. Viimekädessä omaelämäkertatutkimuksessa on kyse tutkijan omien ennakkoluulojen ja elämäkokemuksen kautta heijastuvista tulkinnoista.

Näinollen tämän tutkielman omaelämäkerrallinen aineisto asettuu luotettavuudessaan toisaalta käsityöläisten omaa elämäänsä koskevien arvioiden ja toisaalta tutkielman tekijän tekemien tulkintojen varaan. Elämäntarina peilautuu tarinoissa sekä kerrontahetken että niiden syiden kautta, jotka saivat kertojan kirjoittamaan. Määreitä luonnolliselle ja aidolle omaelämäkertakirjoituskilpailuun osallistumiselle tai tarinan kerrontahetkelle on vaikea antaa. Yhdessä äidinkielen tunnilla tehdyn osallistumis päätöksen siivittämä nuorten opiskelijoiden kirjoittamistilanne ei sitä ainakaan puhtaimmillaan ollut, vaikka kilpailuun osallistuminen oli sinänsä ollut vapaaehtoista. Yksi vahva motiivi monella vanhemmalla kertojalla lienee ollut halu tallentaa elämäntarinansa tuleville sukupolville. Siitä huolimatta se jää pitkälti arvailujen varaan, miten kilpailuun kirjoittaneet lopulta valikoituivat ja mikä oli se pe-

rimmäinen syy, joka sai esimerkiksi edellä esitellyn Jennin vapisevasta kädestä ja huonosta näöstä huolimatta kirjoittamaan. Luonnollisesti myös kirjoituskilpailun julkaisemistavat, miten ja missä kilpailua mainostettiin, vaikuttivat osaltaan aineiston muodostumiseen.

Käsityöläistarinoiden antamaa kuvaa käsityöläisen elämästä voidaan niinkään mahdollisten virheellisten muistojen tai mielikuvituksellisten aineiden takia pitää epäpätevänä todellisuuden kuvaajana. Käsityöläistarinoiden ja niiden kautta tämän tutkielman arvo on kuitenkin siinä, että tarinat peilasivat ennen kaikkea niitä merkityksiä, muistikuvia ja tunteita, joita teema käsityöläisyys kertojissaan herätti. Tarinoista kävi ilmi se, miten käsityö kertojaansa puhutteli, miten käsin tehty työ oli elämäntähtäintä ohjannut ja miten tärkeää se kertojalleen oli ollut. Kertomistilanteet teki todellisiksi se tosiseikka, että tarinoiden kertojat kertoivat itsestään todellisina ja oikeina käsityön tekijöinä.

Tutkielman lukijaa mahdollisesti häirinneet pitkät lainaukset aineistosta ovat perusteltavissa tutkittavien ainutlaatuisuuden kunnioittamisella, omaelämäkerrurin oman äänen, kertojan käyttämän kielen ja erottelujen, esille pääsemisellä. Suhteellisen suppea aineisto mahdollisti käsityöläistarinoiden lukemisen ja esittämisen juuri kertojien persoonallisia ilmaisutapoja huomioiden.

Tämän tutkielman asetelma tarjosi osaltaan yhden tavan avata tavallisen käsityöllisen toiminnan saloja. Käsityöläisten kirjoittamat elämäntarinat paljastivat osan käsityöläisen elämää, mutta paljon jäi vielä pimentoihin. Tutkielman lopussa ovat yhä avoimia niiden käsityöläisten elämäntähtäintä, jotka jättivät kirjoituskilpailuun vastaamatta. Niin ikään avointa on se, mikä jäi vastauksena saatuihin käsityöläistarinoin kirjaamatta ja mikä jäi kertojien elämäntähtäintä lukijalle tuntemattomaksi.

LÄHTEET

Kirjallisuus

- Alasuutari, P. 1995. Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.
- Allard, E. 1993. Suomi 2020. Valinnan ja seestymättömyyden yhteiskunta. Teoksessa Suomi 2020. Visioita kansakunnan tulevaisuudesta. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 1993/4, 9-18.
- Anttila, P. 1983. Prosessi vai produkti? Tutkimus käsityön asenteista ja arvopäämääristä. Kouluhallitus. Kokeilu ja tutkimustoimisto. Tutkimusselosteita no 43. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Anttila, P. 1993. Käsityön ja muotoilun teoreettiset perusteet. Porvoo: WSOY.
- Anttila, P. 1996. Tutkimisen taito ja tiedon hankinta. Taito-, taide- ja muotoilualojen tutkimuksen työvälineet. Helsinki: Akatiimi.
- Bauman, Z. 1992. Intimations of postmodernity. London: Routledge.
- Bauman, Z. 1996. Postmodernin lumo. Suom. J. Vainonen. Tampere: Vastapaino.
- Beck, U. 1992. Risk society. Towards a new modernity. London: Sage.
- Becker, H. S. 1982. Art worlds. Berkeley (Calif.) University of California Press.
- Cygnaeus, U. 1863. Ehdotuksia Suomen kansakoulutoimesta. Helsinki.
- Dahrendorf, R. 1990. Reflexions on the revolution in Europe. London: Chatto & Windus.
- Eskola, K. & Peltonen, E. 1997. Muisto. Teoksessa K. Eskola & E. Peltonen (toim.) Aina uusi muisto. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 54, Jyväskylän yliopisto, 7-21.

- Eskola, K. 1998. Tutkijoiden kutsu, kirjoittajien vastaus. Teoksessa K. Eskola (toim.) *Elämysten jäljillä. Taide ja kirjallisuus suomalaisten omaelämäkerroissa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 25-57.
- Franck, K. 1989. Muotoilijan tunnustuksia. Teoksessa L. Räsänen (toim.) *Taiteellisen korkeakoulun julkaisusarja B 12*. Helsinki: Valtion painatuskeskus.
- Giddens, A. 1991. *Modernity and self-identity. Self and society in the late modern age*. Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
- Graae, M. 1993. Käsityöläisen identiteetti. *Muoto* 5/1993, 51-53.
- Hautamäki, A. 1996. Individualismi on humanismia. Teoksessa A. Hautamäki, E. Lagerspetz, J. Sihvola, J. Siltala & J. Tarkki (toim.) *Yksilö modernin murroksessa*. Helsinki: Gaudeamus, 13-44
- Heikkilä, J. 1987. Käsityökasvatuksen teorian rakennusaineita. Turun yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan julkaisusarja A:122.
- Heikkinen, K. 1989. Myyttinen käsityö. Miksi naiset yhä tekevät käsitöitä? *Kulttuurintutkimus* 6 (1989):1, 17-21.
- Heikkinen, K. 1991. Naisten käsityön merkitystä etsimässä. *Naistutkimus* 4/1991, 17-29.
- Heikkinen, K. 1997. Käsityöt naisten arjessa. Kulttuuriantropologinen tutkimus pohjoiskarjalaisten naisten käsityön tekemisestä. Helsinki: Akatiimi.
- Heinänen, S. 1990. Kotiteollisuus - mitä se on? Teoksessa *Käsityön ulottuvuuksia. Suomen kotiteollisuusmuseon julkaisuja* 7, 7.
- Heinänen, S. 1992. Käsi- ja taideteollisuuden määrittelystä. *Suomen käsiteollisuuden ammatti-, kulttuuri- ja tutkimusseura (julk.)*. *Artelogi* 3, 77-82.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 1997. *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Hirvi, M.-L. 1990. Käsityö myötätuulessa 1980-1988. Teoksessa *Käsityön ulottuvuuksia. Suomen kotiteollisuusmuseon julkaisuja* 7, 8.
- Honour, H. & Fleming, J. 1992. *Maailman taiteen historia*. Suom. J. Kokkonen. Helsinki: Otava.
- Hyvärinen, M., Peltonen, E. & Vilkkö, A. (toim.) 1998. *Liikkuvat erot. Sukupuoli elämäkertatutkimuksessa*. Tampere: Vastapaino.

- Hyötyläinen, T. 1997. Tieto ja tiedonkäsitys digitaalisessa oppimisympäristössä. *Kasvatus* 28 (5), 479-488.
- Häti-Korkeila, M. & Kähönen, H. 1985. Tuotesuunnittelun perusteita. Helsinki: WSOY.
- Inglehart, R. 1977. The silent revolution. Changing values and political styles among western publics. New Jersey: Princeton.
- Jallinoja, R. 1991. Moderni elämä. Ajankuva ja käytäntö. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Jauho, I. 1998. Onko käsityö kylmentynyttä kaurapuuroa vai purjehtimista merellä? Luokanopettajaksi opiskelevien käsityksiä käsityöstä metaforan avulla ilmaistuna. Teoksessa J. Aaltola & E. Aarnos (toim) Teorian, käytännön ja ihmisten yhteys. Oppimismuotojen kehittäminen luokanopettajien aikuiskoulutuksessa. Jyväskylän yliopisto. Chydenius-Instituutin tutkimuksia 9, 51-63.
- Jencks, C. 1981. The language of post-modern architecture. Third revised enlarged edition. London: Academy Editions.
- Jencks, C. 1986. What is post-modernism? London: Academy Editions.
- Julkunen, R. 1992. Hyvinvointivaltio käännekohtassa. Tampere: Vastapaino.
- Julkunen, R. & Nätti, J. 1994. Joustavaan työaikaan vai työajan uusjakoon? Tampere: Vastapaino.
- Kasvio, A. 1997. Uusi työn yhteiskunta. Suomalaisen työelämän muutokset ja kehittämismahdollisuudet. Helsinki: Gaudeamus.
- Kojonkoski-Rännäli, S. 1995. Ajatus käsissämme. Käsityön käsitteen merkityssällön analyysi. Turun yliopiston julkaisuja C 109. Turku: Painosalama Oy.
- Kontula, O. & Haavio-Mannila, E. 1995. Matkalla intohimoon. Nuoruuden hurma ja kärsimys seksuaalielämäkertojen kuvaamana. Porvoo Helsinki Juva: WSOY.
- Kruskopf, E. 1989. Suomalaisen muotoilun vaihteita. Suom. R. Ekholm. Porvoo: WSOY.
- Laitinen, H. 1997. Ajatuksia käsityöläisyydestä. Teoksessa Käsityö - mitä se on? Raportti kansallisesta tilanteesta. Suomen käsityöneuvosto (julk.), 5.
- Lejeune, P. 1989. On Autobiography. Käänt. K. Leary. Minneapolis: University of Minnesota Press. Alkuperäisjulkaisu 1975.

- Liljeström, S. & Markku, R. 1995. Muotoilu muuttuvassa maailmassa. Teoksessa I. Grönholm (toim.) Kuvien maailma. Opetushallitus, 147-148.
- Linko, M. 1998. Paperille, kankaalle ripustan unelmani, pelkoni, vihani. Teoksessa K. Eskola (toim.) Elämysten jäljillä. Taide ja kirjallisuus suomalaisten omaelämäkerroissa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 311-378.
- Lyotard, J.-F. 1985. Tieto postmodernissa yhteiskunnassa. Suom. L. Lehto. Tampere: Vastapaino.
- Makkonen, A. 1993. ”Lukijani, lähtisitkö mukaani?” Lajitietoisuus naisten oma elämäkerroissa. Teoksessa U. Piela (toim.) Aikanaisia. Kirjoituksia naisten omaelämäkerroista. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 9-34.
- Mazzarella, M. 1997. Oman elämän kertomisesta - ja muiden. Teoksessa K. Eskola & E. Peltonen (toim.) Aina uusi muisto. Suom. R. Hannula. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 54, Jyväskylän yliopisto, 25-36.
- Mumford, L. 1984. Teknik och civilisation. Göteborg: Vinga press.
- Niiniluoto, I. 1993. Ihminen työkaluja valmistavana eläimenä. Teoksessa A. Norha (toim.) Käsi luo, kasvattaa ja yhdistää. Helsinki: Käsi- ja taideteollisuusliitto, 7-14.
- Peltonen, E. 1997. Muistojen sodat - muistien sodat. Teoksessa K. Eskola & E. Peltonen (toim.) Aina uusi muisto. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 54, Jyväskylän yliopisto, 88-142.
- Plummer, K. 1990. Documents of life. An introduction to the problems and literature of a humanistic method. London: Unwin Hyman.
- Rifkin, J. 1997. Työn loppu. Suom. R. Liljamo. Porvoo: WSOY.
- Roos, J. P. 1988. Elämäntavasta elämäkertaan. Elämäntapaa etsimässä 2. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Ropo, E. 1993. Opetussuunnitelma taidekasvatuksessa. Teoksessa I. Porna & P. Väyrynen (toim.) Taiteen perusopetuksen käsikirja. Suomen Kuntaliitto. Opetushallitus, 55-70.
- Siikala, A.-L. 1984. Tarina ja tulkinta. Tutkimus kansankertojista. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Suojanen, U. 1993. Käsityökasvatuksen perusteet. Porvoo: WSOY.
- Talve, I. 1990. Suomen kansankulttuuri. Kolmas, tarkistettu ja täydennetty painos. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Tigerstedt, C. 1990. Omaelämäkertojen erillisteemojen analyysi. Teoksessa K. Mäkelä (toim.) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Gaudeamus, 99-113.
- Tuomikoski, P. 1987. Taide ja ihminen. Helsinki: Hanki ja jää.
- Tuomikoski, P. 1991. Tulevaisuus käsissämme. Teoksessa N. Pitkänen (toim.) Nuori ja käden taidot. Helsinki: Ammattikasvatustieteiden tutkimuskeskus, 80-89.
- Vilkko, A. 1988a. Tarina tarinasta. Erään naiselämäkerta-aineiston tarkastelua. Helsingin yliopisto. Sosiaalipolitiikan laitos. Tutkimuksia 1/1988. (Ilmestynyt myös teoksessa A. Vilkko, 1997, Omaelämäkerta kohtaamispaikkana. Naisen elämän kerronta ja luenta. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.)
- Vilkko, A. 1988b. Eletty elämä, kerrottu elämä, tarinoitu elämä. *Sociologia* 25 (1988):2, 81-88. (Ilmestynyt myös teoksessa A. Vilkko, 1997, Omaelämäkerta kohtaamispaikkana. Naisen elämän kerronta ja luenta. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.)
- Vilkko, A. 1990. Omaelämäkertojen analysoiminen kertomuksina. Teoksessa: K. Mäkelä (toim.) Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Helsinki: Gaudeamus, 81-88.
- Vilkko, A. 1991. Kätellä hansikaskädellä. Naisomaelämäkerran tulkitsijan positioita. *Naistutkimus* 4/1991, 6-16. (Ilmestynyt myös teoksessa A. Vilkko, 1997, Omaelämäkerta kohtaamispaikkana. Naisen elämän kerronta ja luenta. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.)

Arkistoaineisto

Suomen käsityön museo. Suomen käsiteollisuuden ammatti-, kulttuuri- ja tutkimusseuran kokoelma A 648. Omaelämäkertakirjoituskilpailun, *Käsityöläisyyden monet kasvot*, vastaukset.

LIITE 1: Omaelämäkertakirjoituskilpailun Käsiyöläisyyden monet kasvot vastausohjeet

OMAEELÄNKERTAKIRJOITUSKILPAILU KÄSIYÖLÄISYYDEN MONET KASVOT

Suomen käsiteollisuuden ammatti-, kulttuuri ja tutkimusseura ry. ja Suomen kotiteollisuusmuseo järjestävät käsiyöläisyyden omaelämäkertakirjoituskilpailun, Käsiyöläisyyden monet kasvot. Omaelämäkirjoituksilla pyritään saamaan tutkimusta varten tietoa käsiyöläisyyden syvimmästä olemuksesta.

Elämäkertakirjoituskilpailu on tarkoitettu kaiken ikäisille sekä päätoimisille käsiyöläisille että sivuansiona käsiyölä tekkeville, itsenäisille, toiseen palveluksessa oleville tai toisia työllistäville, toisia kouluttaville tai ohjaaville käsiyöläisille. Voit osallistua käsiyöläisyyden kokonaan myös haastattelemalla käsiyöläisiä.

Elämäkertoja tutkimalla pyritään selvittämään, miten käsiyöläiset itse kokevat oman ammatin ja sen merkityksen itselleen ja yhteiskunnalle sekä miten yhteiskunnan ja tekniikan muutos on vaikuttanut käsiyöläisyyteen ja sen muuttumiseen ja ammatissa toimimiseen.

Kerro ammatillisesta elämäkertasi omalla tyylilläsi avoimesti, mielenkiintoisesti ja käsiyöläisenä suomalaisessa yhteiskunnassa. Kerro omat kokemukset, perhetaustasi, kuinka sinusta tuli käsiyöläinen, koulutuksestasi, työstäsi käsiyöläisenä, sen hyvistä ja huonoista puolista, tuotantotavastasi, tuotteistasi, töiden suunnittelusta, asiakas-kaistasi. Kriisit ja työn kohokohdat ovat olennainen osa ammatissa toimimista. Kerro myös niistä. Omaelämäkertojen arvo on niiden aitous. Toivomme, että et siloittele, vaan kerrot kaiken selkeästi ja avoimesti. Kerro myös niistä. Omaelämäkertojen arvo on niiden aitous. Toivomme, että et siloittele, vaan kerrot kaiken selkeästi ja avoimesti.

Vastausohjeet

Merkitse kirjoituksen alkuun oma nimesi ja ammattisi, syntymävuosi ja paikka, osoite ja puhelinnumero. Jos et halua elämäkertaasi tai sen osia julkisuuteen mainitse siitä sekä myös siitä, saako elämäkerrassasi esiintyviä nimiä mainita julkisuudessa.

Kirjoita joko suomeksi tai ruotsiksi normaalkokoiselle (A4) paperille mutta vain paperin toiselle puolelle kaksoväliä ja jätä liuskan vasempaan reunaan 4 cm tyhjää. Teksti voi olla myös käsinkirjoitettu, kunhan se on selvää.

Jos nauhoitat, käytä C-kasettia (mielellään TDK VHS 60 min), puhu nauhan alkuun sekä omat että haastattelemasi henkilön tiedot sekä haastatteluaika ja paikka. Kirjoita samat tiedot nauhakoteloon ja tee nauhalla olevien asioiden sisällystetieto erilliselle paperille.

Voit liittää omaelämäkertaasi tai haastatteluasi vanhoja tai uusia valokuvia sekä negatiiveja tai dioja töistä, työskentelytiloista tai tilanteista ym. Älä kiinnitä valokuvia mihinkään. Numeroi kuvat ja merkitse pehmeällä lyijykynällä kunkin kuvan taakse tai negatiivikoteloon kuvan numero ja kirjoita erilliselle paperille numerolähtötyksessä kustakin kuvasta kuvausaike ja -paikka, mitä kuva esittää, ketä henkilöitä kuvassa on, kuvaaja ym. mahdolliset kuvaan liittyvät tiedot. Mikäli haluat kuvan palautettaviksi, tee siihen merkintä.

30.4.1993

Lähetä vastauksesi 28.2.1993 mennessä osoitteeseen Suomen kotiteollisuusmuseo Seminaarinkatu 32, 40100 Jyväskylä.

Merkitse kuoreen oma nimesi ja osoitteesi sekä tunnus Käsiyöläisyyden monet kasvot.

Elämäkertatiedot säilytetään Suomen kotiteollisuusmuseossa, jossa ne ovat tutkijoiden käytettävissä. Niitä voidaan myös tekijän luvalla julkaista Suomen kotiteollisuusmuseon ja Suomen käsiteollisuuden ammatti-, kulttuuri- ja tutkimusseuran julkaisuissa. Elämäkertaiteita ei palauteta.

Lisätiedot

Tarvittaessa saat lisätietoja omaelämäkertakirjoituksesta

• Suomen kotiteollisuusmuseo Seija Heinänen, puh. 941-624941
Seminaarinkatu 32, 40100 JYVÄSKYLÄ tai

• Suomen käsiteollisuuden ammatti-, kulttuuri- ja tutkimusseura ry.
Päivi Henriksen puh. 917-525062 (iltaisin) 14430 VUOHINIEMI

Tässä kirjoituskilpailussa ei mitata paremmuutta, koska kaikki tieto on tutkimukselle yhtä arvokasta. Toivomme, että tästä tulisi käsiyöläisten "finlandia kiipa", jossa osallistuminen on tärkeintä, eikä yksinään oleminen. Kaikkien vastausten lähettämisen kesken arvotaan kirjapaikintoja ja jokaiselle lähetetään kiitoskirje.

LIITE 2: Luettelo käsityöläistarinoiden kirjoittajista

KÄSITYÖLÄISTARINOIDEN KIRJOITTAJAT JA HEIDÄN AMMAT- TINSA

Nimen (peitenimi) jäljessä oleva vuosiluku ilmoittaa kirjoittajan syntymävuoden. Vuosiluvun perässä oleva luku kirjoittajan iän kirjoitushetkellä vuonna 1993.

Irja	1930 / 63, nukketeatteritaiteilija
Meeri	1931 / 62, harrastuskäsityöläinen
Leila	1920 / 73, harrastuskäsityöläinen
Tuula	1948 / 45, vaatetus suunnittelija, ateljeeompelija
Ritva	1941 / 52, tekstiilityönopettaja
Helvi	1920 / 73, kutoja
Jenni	1923 / 70, kutoja
Ulla	1904 / 89, kotiteollisuusopettaja, kutomonjohtaja
Aila	1931 / 62, keraamikko, taiteilija
Siiri	1928 / 65, kutoja
Sari	1967 / 26, opiskelija
Riitta	1969 / 24, opiskelija
Miia	1968 / 25, opiskelija
Anna	1969 / 24, opiskelija
Saara	1970 / 23, opiskelija
Kirsi	1965 / 28, opiskelija
Leena	1966 / 27, opiskelija
Maria	1968 / 25 (arvioitu ikä), opiskelija
Liisa	1956 / 37, opiskelija
Satu	1968 / 25, opiskelija
Tiina	1968 / 25, opiskelija
Paula	1972 / 21, opiskelija